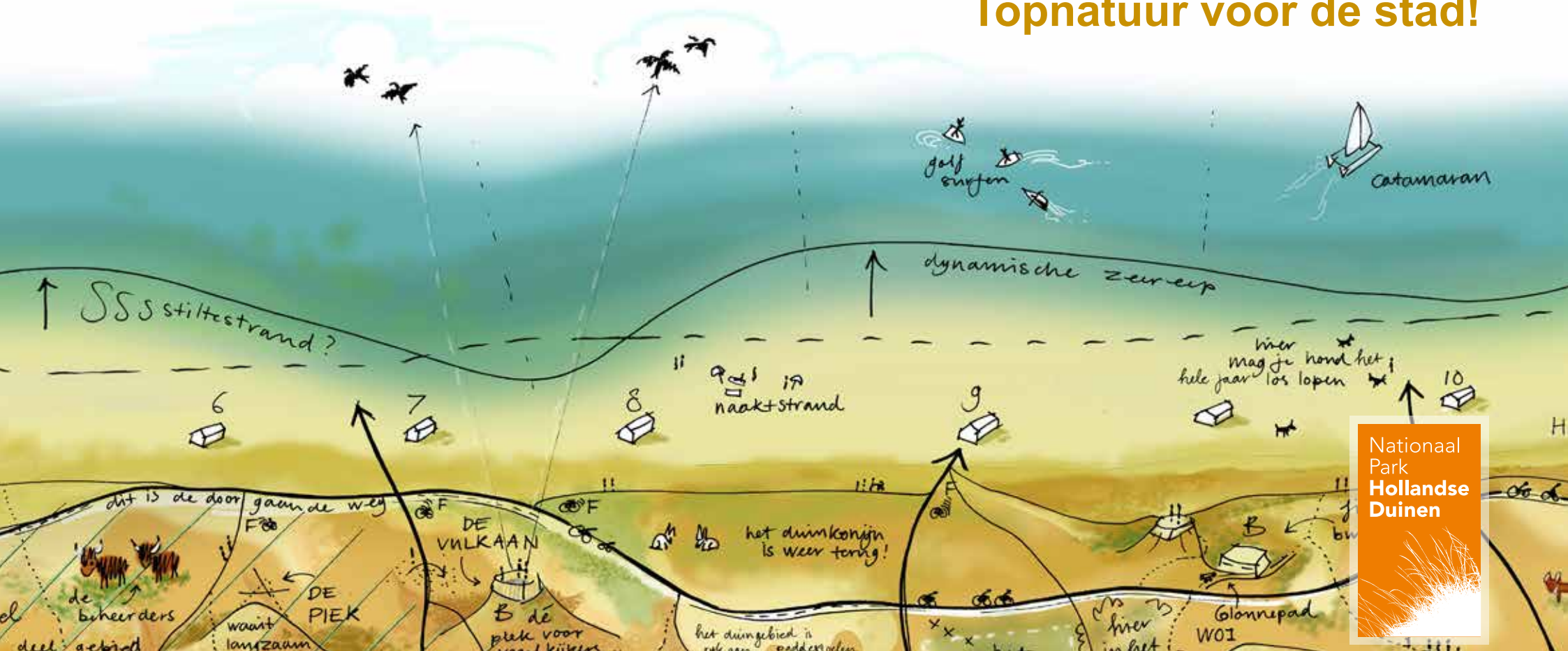


BIJLAGEN

Nota Westduinpark en Wapendal

Topnatuur voor de stad!



Colofon

Nota Westduinpark en Wapendal

Topnatuur voor de stad!

RISnummer 297407

Opdrachtgever DSB/BAS, Joanne Gendronneau

Projectteam IbDH Rijmond van der Pot

Klaas Hilverda

Ellen de Boer

April Kong

In samenwerking Tom Vaessen

Dennis Luijter

Deelnemers van de werksessies

Dit is een uitgave van

Gemeente Den Haag

Dienst Stadsbeheer

Beleidsafdeling Duurzaamheid en Groen

14070

Denhaag.nl

** Het Westduinpark en Wapendaal zijn onderdeel van het toekomstige Nationaal Park Hollandse Duinen*

Bijlagen

1	Begrenzing Natura2000-gebied Westduinpark en Wapendal	5
2	Bereikbaarheid en voorzieningen	7
3	Kaders	9
4	Natuurbeheer	15
5	Deelgebieden	20
6	Gebruikersprofielen	30
7	Kansen	34
8	U wilt een evenementen of een activiteiten organiseren?	45
9	Overige kaarten	46

Bijlage 1: Begrenzing Natura2000-gebied Westduinpark en Wapendal





Bijlage 2: Bereikbaarheid en voorzieningen

Voor het Westduinpark ligt het Zuiderstrand. Het is een kindvriendelijk familiestrand. Op het strand zijn een tiental strandpaviljoens aanwezig die via het duingebied met de verschillende strandslagen (5-12) te bereiken zijn. Deze paviljoens worden vanaf 1 maart op- en voor 1 november afgebouwd. Gedurende het stormseizoen eist het Hoogheemraadschap van Delfland vanuit veiligheidsoverweging dat het gehele strand vrij van bebouwing is. Bij de strandslagen zijn meestal een bankje en een watertappunt van Dunea te vinden. Op het strand zijn tijdens het zomerseizoen ook douches beschikbaar. Meer informatie over het strand is te vinden in de Strandnota 2017-2022 'Het strand is van iedereen' (RIS294701).

In het Westduinpark ligt een netwerk van voet-, fiets- en ruiterspaden ten behoeve van de natuurbeleving van het duingebied. Door het duingebied lopen diverse regionale routes en zijn er fiets- en wandelknooppunten te vinden. Bezoekers dienen op de paden te blijven. Omdat de natuurwaarde van Natte Pan kwetsbaar is vinden in dit deelgebied geen evenementen plaats.

Het duingebied beschikt over diverse ingangen aan de Laan van Poot. Badplaats Kijkduin is goed bereikbaar met openbaar vervoer. De entree van Kijkduin heeft op dit moment de meeste voorzieningen een toiletvoorziening voor mensen met een beperking en parkeerplaatsen. Bij elke entree en strandopgang zijn gratis fietsenstallingen aanwezig. Gewerkt wordt aan een betere toegankelijkheid via het Zenderpark vanuit Scheveningen Haven. Het fietspad langs de kust is in het voorjaar 2017 gereed.

Autoverkeer in het Westduinpark is niet toegestaan, uitgezonderd de hulp- en onderhoudsdiensten. Ontheffingen voor rijden door het Westduinpark worden door het stadsdeelkantoor Segbroek verleend. Het gaat hier voornamelijk om op- en afbouw en bevoorrading van de strandpaviljoens en voor de aan- en afvoer van de boten van de kustzeilvereniging. Het heen en weer pendelen door de duinen bij feesten of evenementen is niet toegestaan.

Omdat de natuurwaarde van Wapendal zeer kwetsbaar is, is dit duingebied ontoegankelijk. Desondanks kan de bezoeker het natuurgebied vanaf het omliggend voetpad van de Daal en Bergselaan en de Ridderspoorweg goed beleven.



Bijlage 3: Kaders

Eigendom, beheer en toezicht

De gemeente Den Haag is deels eigenaar van het Westduinpark. Het overige deel is in eigendom van Staatsbosbeheer. Deze gronden worden door Den Haag gepacht. Wapendal is geheel eigendom van de gemeente. Den Haag voert het beheer over het Westduinpark inclusief Bosjes van Poot (stadsdeel Segbroek) en Wapendal (stadsdeel Loosduinen). De zeereep wordt door het Hoogheemraadschap Delfland beheerd. Het Hoogheemraadschap is verantwoordelijk voor het functioneren van de duinen als de waterkering. De zogenoemde 'Filmbunker' is geheel in eigendom en beheer van de Stichting Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid.

De gemeente Den Haag is de primaire toezichthouder van het duingebied. Aanvullend vindt ook toezicht plaats door de Nationale Politie die regelmatig surveillances in het duingebied uitvoert. De Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (OZHZ) treedt voor de gehele regio op tegen overtredingen van de Wetnatuurbescherming.

Gemeentelijke monumentenlijst

De voormalige Atlantikwall-linie van 5.000 km loopt ook door het Westduinpark. Ook zijn voor hun bijzonderheid twee bunkercomplexen en twee individuele bunkers op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst. Het gaat om: het complex van de batterij voor luchtafweergeschut genaamd Flak Batterie met een totaal van 51 werken, het radarcomplex Kijkduin genaamd Mammut Gerät Kijkduin met een totaal van 14 werken, de waarnemingspost type 666 in het Zenderpark en de open geschutsopstelling type 600 in de Bosjes van Poot.

Bestemmingsplannen

Het Westduinpark en Wapendal vallen onder drie stadsdelen: Loosduinen, Segbroek en Scheveningen. De desbetreffende bestemmingsplannen zijn Bohemen (voor Wapendal), Duindorp-Bosjes van Poot (voor de Bosjes van Poot), Scheveningen Haven (voor het Zenderpark) en de beheersverordening Westduinpark (voor de rest van het duingebied).

Wet, regelgeving en beleid

In deze nota wordt gewerkt binnen de kaders van de Europese, landelijke en provinciale natuurwetgeving. Dit betreft de Wetnatuurbescherming (gebiedsbescherming, van toepassing op Natura 2000-gebieden en de landelijke soortenbescherming) en de Provinciale Ecologische Hoofdstructuur (biodiversiteit). Daarnaast wordt, voor wat betreft het strand- en kustbeleid rekening gehouden met de Nationale Visie Kust (structurele veiligheid van kust en achterland en interactie tussen veiligheid en economie) en de Beleidslijn kust 2015 (mogelijkheden voor dynamiek langs de kust) van het ministerie van Infrastructuur en Milieu, de Delflandse Keur (bescherming en onderhoud zeevering) van het Hoogheemraadschap van Delfland. Daarbij wordt ook in deze nota rekening gehouden met de Nota Strandbeleid (gebruik van het strand) en de handleiding Bosbeheer (geïntegreerd bosbeheer) van de gemeente Den Haag. Tenslotte worden de Agenda's Groen en Ruimte voor de Stad en de Algemene Plaatselijke Verordening van de gemeente Den Haag in deze nota als onderlegger gebruikt.



Trends

Algemene trends

Afwisseling in het landschap wordt hoog gewaardeerd, evenals rust, stilte en ongereptheid. Het gebruik van groengebieden vindt voornamelijk overdag plaats. In de provincie Zuid-Holland worden binnen Nederland de meeste dagtochten ondernomen waarbij fietsen en wandelen centraal staan. De ontspanning wordt daarbij gevonden in de specifieke vorm van mobiliteit zelf.

Sinds de jaren tachtig zet de groeiende arbeidsinspanning druk op de vrije tijd. Bovendien wordt door de opkomst van de 24-uurs-economie steeds vaker de traditionele vrijetijdspatronen doorbroken, waardoor de vrije tijd zich steeds minder concentreert in het weekeinde, op officiële feestdagen en de vakantieperiodes.

Momenteel neemt de vergrijzing toe. Hiermee neemt het aantal recreërende ouderen snel toe. Luxe, kwaliteit en een lager tempo spelen een belangrijke rol binnen de vrijetijdspending van ouderen. Dit terwijl jongvolwassenen (20-35 jaar) door hun dynamischer levensstijl ontspanning combineren met spanning en sensatie.

Groen en gezondheid

Ga de natuur in. Groen is gezond! Steeds meer onderzoeken onderstrepen de positieve invloed van natuur op de gezondheid. Vooral bij kinderen. Ook draagt spelen in de natuur bij aan hun ontwikkeling. Het maakt kinderen creatiever, slimmer én fitter. Helaas is de afstand tussen mens en natuur, vooral door verstedelijking, groot.

Groen heeft waarde en geeft waarde

De maatschappelijke waarde van groen: een groene omgeving draagt voor een belangrijk gedeelte bij aan de kwaliteit van leven. Mensen voelen zich gelukkiger en zijn gezonder. Uit diverse onderzoeken blijkt dat het bieden van voldoende groen bijdraagt aan een veiliger en prettiger leefomgeving, en daarmee aan een betere gezondheid van lichaam en geest.

De ecologische waarde van groen: de tijd dat groenvoorzieningen uitsluitend een decoratieve functie hadden, ligt achter ons. Bomen en planten bevorderen onder andere de biodiversiteit, houden water vast en geven koeling.

De economische waarde van groen: groen in de stad levert ook economische baten op. Het zorgt voor een goed vestigingsklimaat. Bedrijven en kantoren in een groene omgeving bieden een prettigere werkomgeving. Gezondere werknemers en bewoners betekent ook lagere zorgkosten. Goed onderhouden groen leidt tot een hogere waarde van woningen. Bovendien levert groen aan het eind van de cyclus ook nog energie en grondstoffen.

Ontwikkelingen

Toekomstig Nationaal Park Hollandse Duinen

In 2015 is het Ministerie van Economische zaken gestart met het programma 'Nationale Parken van Wereldklasse' om van de Nederlandse parken een 'sterk merk' te maken. Om dit te bereiken, onderzoekt het ministerie van Economische zaken enerzijds hoe de aanwijzing van grotere gebieden de economische ontwikkeling van een regio kunnen aanjagen, net zoals dit in het buitenland gebeurt door wereldberoemde nationale parken. Anderzijds met het uitzetten van de publieksverkiezing van het 'Mooiste Natuurgebied van Nederland' waarbij de staatssecretaris Martijn van Dam in mei 2016 het startsein voor de inschrijvingen gaf.

Voor de verkiezing van het mooiste natuurgebied van Nederland, is samen met Dunea en andere partners het bidboek voor Nationaal Park Hollandse Duinen opgesteld. Als onderdeel van de ontwikkeling van een Nationaal Park langs de kust, staat ook het Haagse Westduinpark en Wapendal in de schijnwerpers. De (toekomstige) status van de duinen als Nationaal Park, biedt nieuwe mogelijkheden voor het vergroten van de (inter)nationale bekendheid. Het toekomstige Nationaal Park Hollandse Duinen wordt de komende jaren (inter)nationaal gepromoot als één van de iconen van de Nederlandse natuur. De status van Nationaal Park biedt straks naar verwachting nieuwe kansen om middelen te werven.



impressie Nationaal Park Hollandse Duinen

De Gouden rand van Nederland

Het Westduinpark, met aan haar zijde de badplaatsen Scheveningen en Kijkduin, maakt onderdeel uit van de Gouden rand van Nederland. Deze Gouden rand die in de Nationale Visie Kust wordt gedefinieerd bestaat uit drie lagen.

Een basislaag langs de gehele kust met veel intrinsieke kwaliteiten, zoals het doorlopende zandstrand, prachtige natuurgebieden, havens, een snoer van badplaatsen en het weidse uitzicht.

Een tweede laag met een veelheid aan specifieke lokale of regionale ontwikkelambities, zoals lokale herontwikkelingsopgaven, bebouwing op het strand, kleinschalige recreatieve voorzieningen en aanleg en onderhoud van vaarverbindingen en fiets- en wandelpaden.

En tenslotte een derde laag van grotere opgaven (die verspreid langs de kust liggen). Deze laag draagt bij aan de opwaardering van de kust als geheel en vergt een inspanning zowel van het rijk als de regio. In deze laag worden 17 parels omschreven waarbij een integrale aanpak van veiligheid en ontwikkeling de opgave is. Twee van deze parels zijn Scheveningen en Kijkduin.

Bouwactiviteiten Scheveningen haven en Kijkduin

Waar bij Scheveningen Kust een nieuwe boulevard is aangelegd en bij Scheveningen Bad de buitenruimte binnenkort fors wordt opgeknapt, wordt in Scheveningen Haven volop gebouwd. De komende jaren wordt er vooral gebouwd op het Norfolkterrein en het Noordelijk Havenhoofd, bij de visafslag. De (her)ontwikkeling heeft als doel om van Scheveningen Haven een authentiek stedelijk centrum te maken, met een mix van visserijbedrijvigheid en een bijzonder woon- en verblijfsgebied dat een publiekstrekker van formaat wordt.

Onderdeel van dit project is de warmtevoorziening in Duindorp en een deel van de woningen die op het Norfolkterrein worden gebouwd (ontwikkeling van een warmterivier en/of het verplaatsen van de Zeewaterwarmtecentrale). Locatiekeuze voor deze installaties zou mogelijk het terrein van Zenderpark kunnen zijn.

In Kijkduin gaat veel veranderen. De gemeente heeft de ambitie dat Kijkduin zich verder kan ontwikkelen tot een badplaats met een wervende woon-, werk- en recreatieomgeving, zodanig dat het gebied haar eigenheid behoudt. Zo komt er een nieuw winkelcentrum met daarboven appartementen. Ook komt er een parkeergarage en wordt het NH Atlantic Den Haag Hotel helemaal vernieuwd.

Omdat de beoogde ontwikkelingen negatieve effecten op de omliggende Natura 2000-gebieden veroorzaken (waar onder

een verhoging van de stikstofdepositie) moeten er, conform de Wetnatuurbescherming, mitigerende maatregelen getroffen worden. Hiermee worden de negatieve effecten, op voorhand voorkomen. Dit moet plaatsvinden voordat de eerste nieuwe bewoners zich op Scheveningen Haven en Kijkduin gaan vestigen. Beoogde maatregelen kunnen bijvoorbeeld zijn: natuurherstel, het invoeren of uitbreiden van begrazing, het aanpassen van het maaregime.



Bijlage 4: Natuurbeheer

Beheer vanuit het Natura2000-beheerplan

Als natuurbeheerder moet de gemeente zich primair aan de doelstellingen vanuit het beheerplan houden. De provincie Zuid-Holland is bevoegd gezag op gebied van Natura2000-beleid voor het Westduinpark (inclusief de Bosjes van Poot) en Wapendal. Zij stelt het beheerplan voor dit gebied op. Hiermee geeft de provincie invulling aan de verplichting vanuit de Wetnatuurbescherming waarbij voor ieder Natura 2000-gebied een beheerplan dient gemaakt te worden. In het Beheerplan bijzondere natuurwaarden Westduinpark en Wapendal staat de opgave om de natuurdoelen voor dit duingebied binnen de beheerplanperiode 2012-2017 te halen. Voor de eerste beheerplanperiode moet voornamelijk worden ingezet op het behouden, versterken van de natuurwaarden van het duingebied en ligt er een sense of urgency voor Grijs duin. In de eerste beheerplanperiode wordt getracht de achteruitgang hiervan stop te zetten. Daarnaast moet er een basis gelegd worden voor uitbreiding en verbetering van de kwaliteit. De deelgebieden met de meeste ecologische potenties komen als eerste in aanmerking om gerealiseerd te worden. Op basis van de beschikbare financiële middelen voor de eerste beheerplanperiode wordt bepaald welk deel van het areaal met gunstige ecologische potenties ook daadwerkelijk gerealiseerd kan worden. De rest schuift door naar volgende beheerplanperioden. In 2011 en 2013 heeft Den Haag natuurherstel in het Westduinpark gerealiseerd.

Hiermee heeft de gemeente aan de doelstellingen van het eerste beheerplan voldaan. Tevens worden daarbij de maatregelen voor de Beschermd Natuurmonument-instandhoudings-doelstellingen Westduinpark, ook oude doelen genoemd, beschreven. Meer informatie hierover is te vinden in Beheerplan bijzondere natuurwaarden Westduinpark en Wapendal 2012-2017 van de provincie Zuid-Holland. Inmiddels bereidt de provincie Zuid-Holland het tweede Natura2000-beheerplan Westduinpark en Wapendal 2018-2023 voor.

Programmatische Aanpak Stikstof

De programmatische Aanpak Stikstof (PAS) verbindt ecologie aan economie. De provincie Zuid-Holland is voor het Westduinpark en Wapendal het bevoegd gezag. Het doel is het beschermen en ontwikkelen van kwetsbare, voor stikstof gevoelige natuur, terwijl tegelijkertijd economische ontwikkelingen mogelijk blijven. Het programma bevat hiertoe maatregelen die leiden tot afname van de stikstof in gevoelige habitattypen. Daarnaast hebben zij tot doel de kwaliteit van de habitattypen en leefgebieden te verbeteren en de oppervlakte daarvan uit te breiden daar waar dit een doestelling is.

Inmiddels zijn diverse maatregelen uitgevoerd zoals het maaien of het verder uitbreiden van het begrazingsareaal. Om de voortgang van het programma te kunnen volgen en tijdig te kunnen bijsturen is informatie nodig. Eén van de middelen is het PAS-veldbezoek. Tijdens dit (jaarlijkse)

veldbezoek wordt gekeken naar zichtbare signalen (in positieve en negatieve zin) over de ontwikkeling van de stikstofgevoelige habitattypen ten opzichte van de meest recente kwantitatieve meting. Doel is door middel van een jaarlijkse visuele inspectie de vinger aan de pols te houden. De uitkomsten van het veldbezoek worden gebruikt om tijdig te kunnen beoordelen of bijsturing nodig is. In het gebied kan het gaan om aanpassing van beheer, te treffen maatregelen en de kwantitatieve monitoring. Het eerste veldbezoek heeft in de zomer 2016 plaatsgevonden. Daarnaast vindt er ieder drie jaar een monitoring van de procesindicatoren plaats. Hiermee moet duidelijk worden of de getroffen maatregelen ook echt effect hebben op het verbeteren van het natuurgebied.



Ijsvogel (foto Ruud Wielinga)



Konijn (foto Juriaan Brobbel)



Schotse hooglanders (foto Juriaan Brobbel)

Beheer vanuit de gemeente

Naast het naleven van het beheer dat door de provincie wordt voorgeschreven voert de gemeente Den Haag onderhoud en beheer in het duingebied. De belangrijkste beheermaatregelen voor het Westduinpark zijn begrazing en het bosbeheer. In Wapendal, gezien de kwetsbaarheid van het gebied, bestaat het beheer uit specifieke maatregelen. Dit gaat om bijvoorbeeld om onderhoud dat het open karakter van het duingebied in stand houdt zoals het verwijderen van opslag van bomen. Voor de duurzame instandhouding van de te beschermen habitattypen is winterbegrazing met Shetlandpony's sinds 2007 ingevoerd. Deze maatregelen worden in detail in het beheersysteem weergegeven. Hierin wordt het streefbeeld en maatregelenpakket per beheergroep (zoals natuurbos, struweel of ruigte) omschreven. Het groenbeheersysteem is een hulpmiddel bij het beheer en onderhoud van dit duingebied.

Begrazing

Onder natuurlijke omstandigheden wordt door konijnenbegrazing het duin open gehouden. Door uitbraken van virusziekten is de konijnenpopulatie, en daarmee ook de begrazingsdruk, de laatste decennia sterk afgenomen. Hierdoor zijn de duinen sterk vergrast of verruigt en daarmee minder geschikt als habitat voor konijnen. Het herstel van de populatie blijft hierdoor achter. Door begrazing met grote grazers wordt het gebied weer geschikt voor konijnen en kan de konijnenpopulatie zich herstellen.

Na de herstelmaatregelen is in het Westduinpark en Wapendal vervolgbeheer in de vorm van integrale begrazing geïmplementeerd. Inmiddels wordt 200 ha duingebied

begraasd. Zo helpen de Schotse hooglanders, de Shetlandpony's en de schapen mee met het beheer van dit duingebied. Zij eten planten, struiken en bomen, en houden het duin open en gevarieerd zodat de natuur uniek blijft en zelfs verbetert.

Bosbeheer

Het bosbeheer van Den Haag is erop gericht het natuurlijke proces daar waar nodig op duurzame wijze te begeleiden. De gemeente streeft daarbij naar gemengd en structureel bos van inheemse soorten. Voor alle bossen van de gemeente geldt dat de landschappelijke, recreatieve en natuurkwaliteiten dé uitgangspunten zijn voor het beheer. Ook cultuurhistorische aspecten kunnen meespelen. Alle functies worden op elkaar afgestemd. De gemeente noemt dat 'geïntegreerd bosbeheer'.

De dunningen worden in een cyclus van vijf jaar uitgevoerd. Daarvoor zijn alle Grote Groengebieden verdeeld in vijf dunningsblokken. Dit is vastgelegd op zogenaamde dunningsblokkenkaarten. Ieder jaar wordt slechts in één blok per groot groengebied gedund, indien de noodzaak daartoe aanwezig is. Vervolgens wordt dat deel vier jaar met rust gelaten en in het vijfde jaar wordt opnieuw beoordeeld of dunning noodzakelijk is. Communicatie over de dunningen is belangrijk, dit is onderdeel van de uitvoering.

Om de biodiversiteit in het Westduinpark en Wapendal te stimuleren wordt, ingezet op het versterken van opgaande bosranden in combinatie met het openhouden van open plekken in het bos.

Den Haag voert het bosbeheer op traditionele wijze uit. De gemeente probeert het gebruik van grote en zware machines

zo veel mogelijk te voorkomen. De gemeente gebruikt bij voorkeur paarden om de bomen het bos uit te slepen.

Faunabeheer

Op bescheiden schaal worden voor specifieke soortgroepen specifieke maatregelen genomen, die gericht zijn op handhaving of verbetering van biotopen. Zo zijn bijvoorbeeld in afgelopen jaren diverse bunkers voor vleermuizen geschikt gemaakt. Tijdens de paddentrek worden in overleg met de Haagse Dierenbescherming, borden geplaatst langs de Laan van Poot om weggebruikers te attenderen op overstekende padden. In het Westduinpark ligt het oudste vogelrustgebied van Nederland, de Dr. Abraham Schierbeektuin, dat door de Haagse Vogelbescherming wordt beheerd. Het vogelrustgebied bevindt zich in de Bosjes van Poot en is voor het publiek ontoegankelijk.

Invasieve soorten

Invasieve soorten vormen op bepaalde plekken in het duingebied een steeds grotere bedreiging voor de biodiversiteit. Niets doen is hierbij geen optie. Niet ingrijpen betekent dat invasieve soorten exponentieel gaan toenemen en de kosten van bestrijding groter worden. Met het natuurherstel zijn plekken met rimpelroos aangepakt om zo de oorspronkelijke duinnatuur weer op termijn een kans te geven. Desondanks blijven er veel plekken over waar rimpelroos maar ook Japanse duizendknoop, brem, mahonie, Amerikaanse vogelkers en zelfs berenklauw voorkomen. Invasieve soorten bestrijding hoeft niet rigide toegepast te worden: niet alle soorten die niet in het duin thuishoren, moeten (direct) weg. Er kunnen redenen van recreatieve,



Vrijwilligers in wapendal (foto Juriaan Brobbel)



Veldbezoek (foto Joanne Gendronneau)

ecologische of cultuurhistorische aard zijn om niet in te grijpen. Zoals eerder aangegeven is grip krijgen op de verspreiding essentieel.

Voor de provincie ligt hier zeker binnen het Natura 2000-beheerplan een belangrijke taak. Ook hier heeft de gemeente als natuurbeheerder een rol in en is samenwerken noodzakelijk. Als eerste stap dient er gewerkt te worden aan het in kaart brengen van de diverse invasieve soorten, hun locaties en verspreiding om hierna gezamenlijk een 'plan de campagne' uit te werken.

Monitoringen en inventarisaties

In het Westduinpark worden jaarlijks door provincie Zuid-Holland vegetatieopnamen gemaakt. Deze monitoring bestaat uit onderdelen als oppervlakte van de habitattypen, vegetatiekartering, typische soorten en structuur. Ook worden jaarlijks zandhagedissen, broedvogels, konijnen en vleermuizen geteld en wordt structureel de grondwaterstand gemeten. En worden Wapendal en de eikenstoven in Bosjes van Poot jaarlijks gemonitord. Daarnaast vindt op niet structurele basis monitoring van andere natuurwaarden plaats. Deze inventarisaties zijn primair gericht op flora en (onder de Wetnatuurbescherming) beschermde fauna.

Sinds jaren verrichten enthousiaste vrijwilligers inventarisaties en monitoren zij in het duingebied. Om hieraan meer structuur te geven heeft de gemeente in 2015 het Monitoringsplatform Westduinpark en Wapendal opgericht. Deze vrijwilligers inventariseren bijvoorbeeld vaatplanten, mossen en korstmossen, broedvogels, dag- en nachtvlinders,

sprinkhanen en vegetatiestructuur. Van belang is om deze gegevens zo goed mogelijk op te slaan zodat deze voor anderen (inclusief de gemeente) bruikbaar zijn. Dit is belangrijk omdat de gemeente deze monitoring ziet als waardevolle aanvullende informatie. Deze kan worden gebruikt voor zaken zoals: het lokaliseren van hotspots met bijzondere of kwetsbare soorten, het signaleren van ontwikkelingen in populaties van (bijzondere) soorten, het meten van effect van beheermaatregelen en het toetsen van ruimtelijke ontwikkelingen ten aanzien van de voorkomende soorten. Daarnaast worden de verplichtingen vanuit de provincie voor het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL)-gemonitord.

Alle gegevens dienen te worden opgeslagen in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF), zodat deze centraal beschikbaar zijn. Hierin zijn zowel gegevens opgenomen van vrijwilligers (waaronder de gegevens van waarneming.nl) als van onderzoeken van bureaus in opdracht van de gemeente, gegevens uit de SNL-monitoring en gegevens van de provincie. Deze database zorgt voor een betere toegankelijkheid van de beschikbare en actuele gegevens voor alle gebruikers. Tevens geeft de databank meer mogelijkheden voor het maken van analyses en voor het combineren en presenteren van gegevens. De databank wordt langzamerhand steeds verder gevuld. Hiermee heeft de gemeente een overzicht van de aanwezige flora en fauna en kan zij deze informatie benutten voor kwaliteitsbeoordeling van locaties en beheeradviezen.



Overstekend duin (foto Joanne Gendronneau)

Het Westduinpark is een natuurlijke kustverdediging dat altijd in stand moet blijven. Om de ontwikkeling van dynamiek en de robuustheid van de waterkerende zone in de gaten te houden, laat de gemeente het duingebied monitoren. De metingen en analyses worden hierna aan het Hoogheemraadschap van Delfland voor goedkeuring voorgelegd. Indien er negatieve effecten op de kustveiligheid dreigen te ontstaan, dient Den Haag voorzorgsmaatregelen te treffen. Deze maatregelen kunnen zijn: het plaatsen van schermen of het inplanten van helm.

Let op overstekend duin!

Steeds duidelijker is dat stuivend zand van levensbelang is voor gezonde duinen. Door de uitstoot van stikstof (verruiging) en de parkachtige aanplant was dit Haagse duingebied tot stilstand gekomen. Hierdoor was het duinlandschap steeds monotoner geworden waardoor de kwaliteit van de natuur op sommige plaatsen matig tot slecht is. Om de natuurkwaliteit en het leefgebied van dieren te verbeteren is de terugkeer van dynamiek in de duinen belangrijk. Hiermee worden de Haagse duinen vitaler. Daarmee is wel het fenomeen “overstekend duin” ontstaan dat er regelmatig voor zorgt dat op specifieke plekken de paden met zand bedekt raken. Deze zandoverlast is een bekend én hinderlijk probleem, dat langs de gehele Hollandse kust voorkomt. Ze doet zich bij stevige zuidwestelijke tot noordwestelijke wind onder droge omstandigheden verstuiving van zand voor. Hoewel overlast niet volledig is te voorkomen worden maatregelen getroffen om deze te

beperken tot een paar locaties. Zo worden de fietspaden langs de kust geveegd, worden dode duindoorns als zandvang geplaatst, zijn er op een aantal plekken zandvangschermen geplaatst en zijn een aantal paden omgevormd naar verharde paden om het vegen van zand mogelijk te maken.

Ondanks deze inspanningen maken de ligging van het Westduinpark én de weersomstandigheden het onmogelijk de overlast volledig weg te nemen. Desalniettemin blijft de gemeente samen met haar partners waar onder de provincie Zuid-Holland en het Hoogheemraadschap van Delfland zoeken naar oplossingen. Daarnaast wordt gewerkt aan het verbeteren van informatie over dit fenomeen door de “overstekende duin-locaties” op de internetsite van de gemeente en in het duingebied te vermelden om de bezoeker voorafgaand te waarschuwen.



Schapenbegrazing (foto Juuriaan Brobbel)

Bijlage 5: Deelgebieden



Morille (foto Joanne Gendronneau)



Duinplas (foto Juriaan Brobbel)



Herder (foto Juriaan Brobbel)



Archeologische vindplaats (foto Joanne Gendronneau)



De Vulkaan (foto Juriaan Brobbel)

De Natte Pan - De natuurbeleving ten top

Dit deelgebied ligt tussen badplaats Kijkduin, strandslag 8 en de Fuutlaan in. De Natte Pan beschikt over een vrijwel intact landschap. Met de uitvoering van het natuurherstel in 2011 is de natuurwaarde verbeterd en de dynamiek teruggekeerd. Hiermee is een stimulans gegeven aan de hervestiging van de karakteristieke duinsoorten zoals de duinsalomonszegel en het Klein duinsterretje. Met haar grote zandvlaktes vlak achter de zeereep gelegen, is het een bijzonder en indrukwekkend gedeelte van het duingebied. De bezoekers beleven hier volop het open karakter van het duinlandschap.

Binnen dit deelgebied ligt één van de parels van het Westduinpark: de vochtige duinvallei. Deze is inmiddels dé kraamkamer voor planten en dieren zoals orchideeën, paddenstoelen, vogels, vlinders, libellen en rugstreeppadden. In heel Europa zijn er weinig vochtige duinvalleien. Behoud van deze vallei in het Westduinpark is dan ook van internationaal belang. De Natte Pan is het meest waterrijk deel van het duingebied. Naast de vochtige duinvallei zijn tevens de zo genoemde Paddenpoel en de Duinplas nabij de Laan van Poot te vinden. Deze duinplas werd in 1937 als werkverschaffingproject gegraven. Inmiddels heeft deze zich als bijzondere plek ontwikkeld waar talloze vogels waaronder zelfs de ijsvogel vanuit het vogelkijkscherm te spotten zijn. Ook onder water is de duinplas rijk aan dier- en plantensoorten.

De Natte Pan is een graag bezocht gebied omdat het aan de stedelijke zijde goed toegankelijk is en veel te bieden heeft op een relatief kleine afstand van de stad. Zo kan de recreant even uitwaaien, een korte wandeling maken of volop de rust en de natuurbeleving via de zandpaden opzoeken. Kinderen

bezoeken de Jutterskeet en de Egelopvang of gaan op pad met de boswachters tijdens de NatuurWijs-dag. Zij leren dan spelenderwijs van alles over het duingebied.

Op De Vulkaan, hét uitzichtpunt van het Westduinpark, heeft de bezoeker een uniek panorama op de duinen, het strand, de zee en de stad. De Natte Pan grenst aan de badplaats Kijkduin en is hiermee goed toegankelijk met auto, fiets of met openbaar vervoer. Dit deelgebied biedt de mogelijkheid voor de strandgasten om naast het familiestrand van Kijkduin ook gebruik te maken van het Stille Strand dat voor het Westduinpark ligt.

De Natte Pan maakt tevens deel uit van het begrazingsgebied. Het grootste gedeelte wordt jaarrond door Schotse hooglanders (runderen) begraaft. Rondom de Paddenpoel zijn vanaf 2017 in de zomermaanden Shetlandpony's te vinden. Inmiddels wordt er ook met schapenbegrazing aan de zijde van Kijkduin geëxperimenteerd.

Ook op gebied van cultuurhistorie is er genoeg te beleven. Zo staat er een grenspaal van het jachtgebied van de Koning Willem II maar ook een yucca dat wijst op een Hindoestaanse herdenking. Voor de tweede Wereldoorlog stond bij de entree aan de Laan van Poot ter hoogte van de huidige fietsenstalling de boerderij Van der Made. Op zoek naar olie in de Haagse bodem werd in de jaren 50 zelfs een proefboring nabij De Vulkaan ter hoogte van strandslag 8 gedaan. Verder liggen hier ook archeologische vindplaatsen en Atlantikwall-relicten onder het zand verscholen. Zoals het Widerstandsnest 67 Kijkduin of het radarcomplex Mammut Gerät Kijkduin ook wel 'de broodrooster' genoemd dat onder het uitzichtpunt De

Vulkaan ligt. Beide complexen zijn op de Bunkerdag onder begeleiding te bezichtigen. De overige bunkers van dit deelgebied zijn ontoegankelijk gemaakt omdat zij waardevol zijn als mogelijk voor vleermuizen (zoals voor de watervleermuis, de gewone grootovleermuis of de meervleermuis). De klimatologische omstandigheden in de bunkers zijn dusdanig dat de temperatuur en luchtvochtigheid nagenoeg stabiel blijven. Hiermee zijn deze relicten uit de tweede Wereldoorlog geschikt als winterverblijven.

Kansen

- *Het natuurlijk karakter van het deelgebied verder versterken*
- *De natuurkwaliteit verbeteren en robuuster maken,*
- *Het waterrijk karakter zichtbaarder maken en beter benutten*
- *De gebiedsvreemde en invasieve soorten verder terugdringen*
- *Informatie en communicatie over het gebied verbeteren en uitbreiden*
- *Een passend recreatief programma bepalen en uitzetten*
- *Een uitkijkpunt over de vochtige duinvallei*
- *Begrazing met schapen voorzetten en wellicht uitbreiden*
- *Ruimte voor natuureducatie en natuurbeleving voor kinderen en jongeren*
- *Natuurherstelmaatregelen koppelen aan beheermaatregelen*



De Berenkuil 1956 (foto Haags Gemeentearchief)



Oosterse sterhyacinth (foto Ruud Wielinga)



De Plak (foto Juriaan Brobbel)



Ruiters (foto Juriaan Brobbel)

De Plak - Van diversiteit naar identiteit

De Plak ligt tussen de strandlagen 8 en 10 en wordt begrensd door de Laan van Poot. Dit middengedeelte van het Westduinpark is in het verleden het meest door de mens beïnvloed. Het gebied is rijk aan namen die dit al doen vermoeden zoals de Plak, het Vierkant of de voormalige stort. Valleien zijn hier opgevuld met zand dat vrij kwam bij de aanleg van de Scheveningse haven. Een deel is in gebruik geweest als stortplaats. Inmiddels zijn deze gesaneerd en wordt zowel de dikte van de afdeklaag als het grondwater jaarlijks door de gemeente gecontroleerd.

Het is tevens een bosrijk deelgebied dat samen met de Natte Pan een bos van 18,6 ha vormt. Dit bos ligt met name in de binnenduinstrand waar verspreid grotere en kleinere percelen te vinden zijn. Dit duinbos is voornamelijk begroeid met zwarte populieren (33%), gewone esdoorn (24%), eiken (13%) en naadbomen (13%).

Het gebied heeft voldoende potenties. Het is een duingebied dat over veel diversiteit en variatie beschikt. Tegelijkertijd is het een gebied dat op zoek is naar haar identiteit. Het landschap is hier deels door de mens gemaakt en voelt kunstmatig. Hierbij is het idee om waar mogelijk terug te keren naar de natuurlijke opbouw van het duinlandschap. De bestaande waarde te behouden en om te vormen waar nodig. Dit kan door bijvoorbeeld het terugbrengen en vergroten van dynamiek, het verwijderen van beplanting in onder meer het Vierkant en het tegengaan van invasieve soorten zoals mahonie en rimpelroos. Hiermee wordt de natuurbeleving van de Plak vergroot.

Ondanks deze kunstmatigheid beschikt dit deelgebied ook over pareltjes. Zo is hier de grootste groep van voorjaarshelmkruid te vinden, kan de echte duinroos bewonderd worden en kleurt het nabij de entree aan de Fuutlaan helemaal blauw door de sterhyacint.

Ook heeft de Plak bijzondere plekken en objecten zoals bijvoorbeeld de Colonnweg die zich bij de Filmbunker bevindt. Deze weg uit de Eerste Wereldoorlog is aangelegd om snel troepen en kanonnen door de duinen te kunnen verplaatsen. In de Filmbunker zelf bewaart het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid onder optimale omstandigheden oude nitraat houdende films.

Het is ook het deelgebied waar de zandspeelplek de Berenkuil te vinden is. Deze speelplek wordt naast kinderen en jongeren uit de wijde omgeving ook door veel sporters gebruikt. De Plak is een deelgebied waar volop ruimte voor natuureducatie is; waar de picknickvallei in het teken van rust en weidsheid staat en waar de uitkijkpunten voor verrassende verre gezichten zorgen.

Kansen

- *Het natuurlijk karakter van het deelgebied terugbrengen*
- *De bosvorming conform de doelstellingen vanuit het beheerplan uitvoeren*
- *Het coulisselandschap en verrassingsmomenten terugdringen en waar nodig creëren*
- *Gebiedsvreemde en invasieve soorten verder terugdringen*
- *De zandspeelplek de Berenkuil herinrichten en daarbij ook de thema's sporten, bewegen, leren en observeren meenemen*
- *Informatie en communicatie over het gebied verbeteren en uitbreiden*
- *Een passend recreatief programma bepalen en uitzetten*
- *Voor de picknickvallei een balans zoeken tussen natuur en natuurbeleving*
- *Natuurherstelmaatregelen koppelen aan beheermaatregelen*



Atlantikwall 1945 (foto Haags Gemeentearchief)



Zandverstuiving (foto Joanne Gendronneau)



Blauwe zeedistel (foto Jurriaan Brobbel)



Radio Scheveningen 1990 (foto P.G. Kempff)



Skater (foto Jurriaan Brobbel)



Zich op zee (foto Jurriaan Brobbel)

Het Wieringseduin - Van restgebied naar duingebied

Het Wieringseduin ligt voor de wijk Duindorp tussen strandlagen 10 en 12. Ook hier is het landschap door menselijk ingrijpen beïnvloed. Desondanks zijn hier genoeg kansen om het karakteristiek duinlandschap te herstellen. In 2013 heeft het gebied dan ook een complete make-over ondergaan en is begrazing ingevoerd. Hiermee is het Wieringseduin weer stuivend duin geworden! Inmiddels stuift het zand van de zee het duin in. Zo ook in de zeereep waar het Hoogheemraadschap van Delfland in 2015 drie kerven (windgaten) heeft gemaakt in combinatie met het afplaggen van een deel van het achtergelegen duingebied. Hiermee krijgt met name het Zenderpark een betere toevoer aan zand om zo de natuurkwaliteit in dit deel van het Westduinpark te verbeteren.

Hier bevindt zich tevens een bijzonder landschap als waardevol cultuurhistorisch element, het Zeedorpenlandschap. Daar zijn soorten als oorsilene, wondklaver en blauwe bremraap te vinden. Dit voor oude vissersdorpen karakteristieke vegetatietype is hier ontstaan door het verwijderen van het 'Kuststation der Rijkstelegrafie'. Op de hoogte van het Zenderpark in de zeereep is een grote groeiplaats van blauwe zeedistel. Hiermee krijgt het duin op deze plek een mooie grijsblauwe gloed. Daarnaast is het Wieringseduin ook bekend om de omliggende huismussenpopulatie, die de grootste is van Den Haag. Deze is zo waardevol dat in de bouwplannen voor Scheveningen Haven voedselbronnen, drinkplekken en nestplekken voor deze beschermde vogel meegenomen zijn.

Naast deze natuurwaarden is dit deelgebied ook rijk aan cultuurhistorie. Naast een schuilplaats uit de Eerste

Wereldoorlog is er ook de zware luchtafweerbatterij met de in Europa unieke vuurleidingspost en het infanteriesteunpunt. Deze Tweede Wereldoorlog relikwieën zijn door hun bijzonderheid en zeldzaamheid in de gemeentelijke monumentenlijst opgenomen. Of de aanwezigheid van Radio Scheveningen ook het Zenderpark genoemd. Deze plek, die door sommige bezoekers als een klein paradijs op aarde wordt beschouwd doordat het tot nu toe ontoegankelijk is gebleven, was al vanaf in 1904 het Rijkskuststation Scheveningen Radio en was daarmee dé verbinding met de grote vaart. Deze functie verdween nagenoeg met de introductie van satelietnavigatie. Tot voor kort maakte Defensie gebruik van het terrein tot dat het in 2014 ontmanteld werd. Het Stille Strand ter hoogte van het Zenderpark blijkt in het verleden nogal eens een gevaarlijke plek voor de zeevaart te zijn geweest. Tweemaal zijn hier schepen gestrand: de Norderney in 1973, ook bekend als het schip van Radio Veronica en kruiser SMS 'Hildebrand' in 1919.

Ook recreatief gezien staat het Wieringseduin op de kaart met onder andere de speelplek aan de Wieringsestraat die een ware uitdaging is voor kinderen en waar het goed vertoeven is. Daarnaast wordt het deelgebied regelmatig gebruikt door kunstenaars die in of voor het Wieringseduin dé plek vinden voor hun kunstwerken zoals voor het project Oh die Zee (2014-2015) of de Strandbeesten van Theo Jansen.

Nu het Zenderpark ontmanteld is, kan dit duingebied weer volledig deel uitmaken van het Westduinpark. Dit gebeurt al

voor een deel in 2017 doordat een fiets- en wandelverbinding door het Zenderpark wordt aangelegd als onderdeel van de recreatieve verbinding langs de Noordzee. Hiermee wordt het Zenderpark dé nieuwe entree van het duingebied.

Kansen

- *Het natuurlijk karakter van het deelgebied versterken*
- *Gebiedsvreemde en invasieve soorten verder terugdringen*
- *Begrazingsmogelijkheden voor het Zenderpark onderzoeken*
- *Studietraject opzetten t.b.v. invulling van de gebouwen en van de hoofdentree*
- *Basis op orde voor de hoofdentree*
- *Informatie en communicatie over het gebied verbeteren en uitbreiden*
- *Een passend recreatief programma bepalen en uitzetten*



Bosjes van Poot (foto Jurriaan Brobbel)



Daslook (foto Ruud Wielinga)



Bosjes van Poot (foto Jurriaan Brobbel)



Bosjes van Poot (foto Haags Gemeentearchief)

Tussen Duindorp en de Vogelwijk ligt het bosrijke deelgebied de Bosjes van Poot (17,8 ha bos). Dit duinbos is voornamelijk begroeid met eiken (35%, zoals eikenhakhout van ca. 100 jaar oud), den (25%, voornamelijk Oostenrijkse dennen ca. 80 jaar oud), gewone esdoorn (17%) en iep (5%). Dit maakt de Bosjes van Poot bijzonder. Zo heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed het deelgebied op haar kaart van het cultureel erfgoed waardevolle groene erfgoed gezet. Ondanks dat het geen wettelijke status aan het gebied geeft, biedt de kaart beheerders handvatten om cultureel historische waarden in het veld te herkennen en daarmee voor adequate beheer-maatregelen te kiezen om dit groene erfgoed te behouden en te beschermen. Waarden die in het verleden helaas niet altijd werden herkend.

Zo vormde de Bosjes van Poot oorspronkelijk een geheel met het Westduinpark. Door de aanleg van Duindorp in het begin van de vorige eeuw alsmede de aanleg van de Nieboerweg is het gebied van het Westduinpark afgesplitst. Door de aanleg van de afvalwater-zuiveringsinstallatie Houtrust van het Hoogheemraadschap van Delfland is een deel van het duingebied verdwenen ten gunste van een plek waar afvalwater schoon wordt gemaakt. Deze installatie maakt deel uit van het grootste afvalwaterzuiveringssysteem van Nederland en is daarmee één van de grootste van Europa.

Desondanks beschikken de Bosjes van Poot over veel cultuurhistorie. Het gebied ontleent haar naam aan de gebroeders Poot, boswachters die in de tweede helft van de 19e eeuw in dienst waren van de toenmalige eigenaar. Relicten van het vroeger omringende cultuurland zijn nog aanwezig. Zo was Landgoed Houtrust in vroegere eeuwen een landgoed

De Bosjes van Poot - Dat gekoesterd moet worden

waar de bezitters zomerse rust en ontspanning zochten. In 1833 kwam het in koninklijke handen (de latere koning Willem II) en werd het een geliefd jacht- en wandelgebied. Deze overblijfselen zijn nog steeds in het huidige landschap van de Bosjes van Poot te herkennen. Het zuidelijk deel van de bosjes, dat ooit deel van het landgoed Houtrust heeft uitgemaakt, is opvallend vlak; de noordelijke helft is een stuk hoger.

Ook de aanwezigheid van stinzenflora nabij het schoolgebouw en de kleine speelplek maakt dit deelgebied speciaal. Zo wordt het bos in het vroege voorjaar rijkelijk gekleurd met deze relictten afkomstig uit het buitenplaatskarakter van dit gebied. Deze stinzenflora bestaat uit ingeplante bol- en knolgewas zoals sneeuwkllokje, wilde hyacint en daslook. Maar ook gebiedseigen bossoorten als bosanemoon, vingerhelmbloem en gewone vogelmelk komen hier voor. In cultuurhistorisch opzicht wordt deze vegetatievorm als waardevol beschouwd en wordt daarom ook in stand gehouden door een gedeelte van het gebied ontoegankelijk te maken. Verder in het bos is het maarts viooltje te bewonderen. Dit vrolijke plantje is bekend om zowel zijn medische als cosmetische toepassingen. Ook bijzonder in de Bosjes van Poot is de aanwezigheid van oude eikenstoven. Deze stoven zijn ontstaan door de hakhoutcultuur en de aanwezigheid van een boerenhoeve. Om deze stoven te beschermen is dit deel omheind.

Deze cultuurhistorische relictten zijn ontoegankelijk omdat deze zeer kwetsbaar zijn en niet bestendig tegen intensief gebruik. Naast natuurgebied zijn de Bosjes van Poot ook hondenlosloopgebied. Het is één van de weinig grotere

Haagse groengebieden waar honden los mogen lopen. Bezoekers komen dan ook uit de wijde omtrek met hun hond(en) naar het gebied toe. Op termijn zou dit voor andere doelgroepen zelfs aanleiding kunnen zijn om dit deelgebied te gaan mijden. Het combineren van de functies is hierdoor een uitdagende opgave. Dit is ook beschreven in de Evaluatie Hondenbeleid (RIS 296154)

Verder bevindt zich in de Bosjes van Poot de Dr. Abraham Schierbeek Tuin dat het oudste vogelrustgebied van Nederland is. Dit vogelrustgebied, dat door de Haagse Vogelbescherming beheerd wordt, ligt op de plek waar de gemeente vroeger een kwekerij had. Daarnaast was het Instituut voor individueel onderwijs (IVIO) begin 20ste eeuw een prachtig restaurant met theetuin. Inmiddels is het een school geworden met speciaal basisonderwijs. Ook in dit deelgebied zijn resten van de Atlantikwall te vinden zoals het gemeentelijk monument de Open geschutsopstelling P.9a i dat op de hoek van de Nieboerweg en Houtrustweg ligt en een goed uitzicht op Duindorp en op de monding van het Afvoerkanaal biedt. De bunker werd in 2009 door de Franse kunstenaar Cyprien Gaillard uitgegraven in het kader van het kunstproject 'Dunepark', dat ruim een maand duurde. Daarna verdween de bunker weer onder het zand. Dit kunstproject werd tevens aangegrepen om in dit gedeelte natuurherstel te verrichten zodat de duineigen soorten zich opnieuw konden vestigen.

Kansen

- *Natuurbeleving van het deelgebied vergroten*
- *Recreatief netwerk aanpassen en verbeteren*
- *Het bosgedeelte aantrekkelijker maken en meer zoomvegetatie ontwikkelen*
- *Gebiedsvreemde en invasieve soorten verder terugdringen*
- *Behoud en verbetering van de stinzenflora*
- *Informatie en communicatie over het gebied verbeteren en uitbreiden*
- *In gesprek gaan met hondeneigenaars, uitlaatservices, natuurverenigingen en gebruikers om de dynamiek tussen recreatie en natuur in balans te brengen*
- *Het natuurherstelproject volgen en indien nodig verbetermaatregelen*
- *Enige vorm van begrazing gaan uitzetten*
- *Natuurherstelmaatregelen koppelen aan beheermaatregelen.*



Wapendal (foto Juriaan Brobbel)



Wapendal (foto Joanne Gendronneau)



Wapendal in het voorjaar (foto Joanne Gendronneau)



Wapendal (foto Juriaan Brobbel)

Wapendal - De postzegel met bijzondere waarde

Wapendal grenst aan de Bosjes van Pex, ten zuidoosten van het Westduinpark in de Bloemenbuurt. De postzegel met bijzondere waarde beschikt over een vrijwel intact landschap. Wapendal is vooral bekend om zijn grazende pony's in de winter en om de paarsbloeiende duinheide in augustus. Wapendal is vanwege de beperkte oppervlakte en de kwetsbaarheid van de aanwezige en te beschermen bijzondere flora en fauna niet toegankelijk voor het publiek. Het kan vanaf de buitenzijde worden beleefd.

Wapendal ligt op dezelfde strandwal als het Binnenhof, zij het ruim twee kilometer westelijker, aan de buitenrand van het oude duinlandschap. Het toch betrekkelijk hoog en droog gelegen gebied heeft in het verleden onderdeel uitgemaakt van Segbroek, een moerassige strandvlakte die tussen Kijkduin en Scheveningen de grens vormde tussen de strandwallen en het jonge duinlandschap. Op dit duingebiedje is 1,6 ha bos te vinden dat zich voornamelijk spontaan heeft gevestigd. Dit duinbos bestaat uit soorten als eik (66%) en gewone esdoorn (11%).

Dit duingebied is genoemd naar een oude benaming voor een laaggelegen vochtige plek "wapel", waar boeren hun vee lieten grazen. Het bestaat uit duin en dal, uit heide, laag duingebos en kalkarm duingrasland. Als gevolg van de kalkarme bodem en de begrazing is een gebied ontstaan met duingrasland, struweel met brem, gaspeldoorn en duinheide. Deze duinheide is van belang voor vaatplanten als drienerfzige zegge en voor wintergroen, mossen, korstmossen, maar ook voor broedvogels, dagvlinders en

reptielen. Door het uitvoeren van natuurherstelwerkzaamheden een aantal jaren geleden en het invoeren van begrazing blijft de duinheide open en soortenrijk. Daarmee is Wapendal één van de weinige voorbeelden van een strandwal die nog met grotendeels spontaan gevestigde vegetatie is begroeid. En dat midden in de stedelijke omgeving. Er zijn meer dan 150 verschillende plantensoorten aangetroffen (ruim 13% van de Nederlandse flora).

Verder kent Wapendal geen rijk cultuurhistorisch verleden, zoals andere deelgebieden. Wel werden in 1949 ter hoogte van de huidige Ereprijsweg aardewerkscherven aangetroffen die uit de Vroeg- en Laatmiddeleeuwse periode dateren. Dit duidt er op dat er vlakbij één of meer nederzettingen gelegen moeten hebben.

Het duingebied wordt gekoesterd. De vrijwilligers die zich jaarlijks inzetten voor het beheer van het gebied zijn trots op het gebied. Om de vorderingen van het natuurherstel te kunnen controleren wordt het deelgebied gemonitord.

Kansen

- *Natuurbeleving van het deelgebied vergroten,*
- *Het natte karakter in Wapendal terugbrengen door wellicht de aanwezige poel te herstellen*
- *Het openhouden van open plekken en het bevorderen van een opgaande bosrand*
- *Gebiedsvreemde en invasieve soorten verder terugdringen*
- *Informatie en communicatie over het gebied verbeteren en uitbreiden*
- *Begrazing continueren. Mogelijke combinatie met begrazing van pony's in het Westduinpark*
- *Ondersteuning aan de vrijwilligers die zich voor het beheer van het gebied inzetten voortzetten.*

Bijlage 6: Gebruikersprofielen

De strandgast

De strandgast maakt intensief gebruik van de kust. Hij gaat door de duinen op weg naar de zee. Hij wil via een zo kort mogelijke route op het strand komen. Het duingebied is niet zijn doel en heeft ook niet zijn primaire interesse. Het is vooral het decor en de sfeer die hem aantrekt. Het feit dat dit een natuurgebied is zorgt voor een rustiger en stiller strand. Daarbij neemt hij voor lief dat daarvoor wat langer moet worden gelopen of gefietst. In het natuurgebied verblijft hij nauwelijks en zal daarom niet snel het duingebied verder verkennen. Voorzieningen zoals strandpaviljoens, fietsenstallingen, watertappunten en bewegwijzering zijn van belang. De inrichting blijft echter terughoudend. De strandgast van het Stille Strand heeft daar begrip voor en zoekt juist dat contrast ten opzichte van bijvoorbeeld Scheveningen Bad. Het Stille strand is immers onderdeel van een natuurgebied.





De toerder

De toerder is iemand die er graag samen op uit gaat met de fiets of wandelend. Het buiten zijn, het genieten en de vrijheid zijn hierbij belangrijke kenmerken. De toerder is ondernemend en op zoek naar een bijzondere ervaring. Hij kiest bewust een bepaalde route, omdat hij weet dat er iets te zien is. Beschikbare (digitale) informatie om zijn route te kunnen plannen, is voor hem belangrijk. Een knooppuntensysteem is ook een voorziening die hij waardeert. Onderweg wil de toerder graag even pauzeren voor een drankje, toiletbezoek, de accu van de fiets opladen of stoppen bij een informatiepunt, voor een excursie. De toerder kan op doorreis zijn of wil zich juist in dit gebied verdiepen. Hij wil vooral een dagje weg zijn en van mooie uitzichten genieten. Het wijzen op bezienswaardigheden is van toegevoegde waarde voor de beleving van het duinlandschap.



De sportieve recreant

De sportieve recreant gaat in eerste instantie er op uit om te bewegen en te ontspannen in een 'groene sportschool'. Dicht bij huis of juist lekker even heel iets anders in combinatie met het strand zorgt voor afwisseling en uitdaging waarnaar deze recreant op zoek is. Een uitgezette route en/of afstandmarkeringen zijn van toegevoegde waarde op de beleving van een bepaald gebied. Het ongestoord en onbelemmerd kunnen beoefenen van sport is zeer belangrijk. Ook uitdaging is een belangrijke factor voor deze sporter. Zo geeft het glooiende duingebied een extra dimensie om het uithoudingsvermogen te trainen. De recreanten in deze groep hebben elk hun eigen sportieve activiteiten die zij in de setting van het duinlandschap ontplooiën. Zo zijn er Nordic walkers, hardlopers en ruiters. Een deel van de wandelaars en fietsers behoort ook tot deze groep. De sportieve recreant zal over het algemeen met enige regelmaat in het gebied terugkomen om zijn activiteiten uit te oefenen. Zij vinden het belangrijk dat de condities goed zijn voor hun type activiteit. Verder maken zij vaak na het beoefenen van hun sport gebruik van horecafaciliteiten.



De natuurliefhebber

De natuurliefhebber is iemand die zeer begaan is met milieu en natuur. Hij ziet de duinen niet zozeer als achtergrond voor activiteiten, maar wil het gebied beleven. De natuurliefhebber zoekt een ruig landschap met een authentiek karakter waar weinig mensen (kunnen) komen. Specifieke informatie over bepaalde flora en fauna is een pré; dit kan ook met inzet van nieuwe digitale technieken. Struinen met kinderen of met een aangelijnde hond moet in het gebied ook mogelijk zijn. Een begrazingsgebied, een vogelkijkscherm of een ontdekpoel zijn voor deze groep een ware toevoeging aan het gebied. Deze recreant is op zoek naar de parels van het gebied. Andere natuurliefhebbers willen eerder de natuur in, het duingebied beter leren kennen en gaan op pad om dieren en planten te ontdekken. Hieronder zijn ook vogelaars die vanaf de uitzichtpunten (trek)vogels observeren en tellen. De natuurliefhebber wil vooral graag rust en stilte ervaren en zoekt dus locaties op waar niet veel andere recreanten of menselijke activiteiten zijn.



De wijkrecreant

De wijkrecreant is iemand die het liefst in een vertrouwde omgeving is, direct in de eigen woonomgeving. Deze recreanten bezoeken het gebied regelmatig tot dagelijks en zijn er doorgaans relatief kort aanwezig. Gemak is daarbij een belangrijk criterium. Het moet laagdrempelig zijn. Het is van belang dat diverse voorzieningen in het gebied aanwezig zijn zoals bankjes. Onder de wijkrecreanten zijn ook veel hondenbezitters die dagelijkse het rondje met de hond maken. Ook met de kinderen er op uit gaan is een activiteit van de wijkrecreant. Picknicken, struinen door de natuur of even naar de speelplek hoort bij de wekelijkse uitjes. Een ijsje eten of van de zon genieten op het terras van een strandpaviljoen passen ook binnen de beleving van de wijkrecreant. Even een praatje maken en mensen ontmoeten horen hier ook bij. Van belang voor hem is een goed en afwisselend recreatief netwerk. Voor dit type recreant is het erg belangrijk dat het gebied als schoon en veilig ervaren wordt en als deel van de woonomgeving wordt gezien.



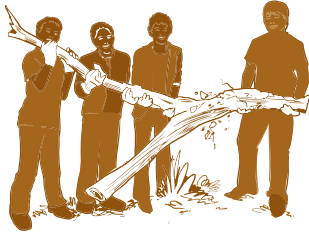
De ondernemer

De ondernemer van dit natuurgebied heeft respect voor de natuur. Hij investeert in het toekomstige Nationaal Park en creëert waarde. Het is iemand die creatief, inventief en innovatief is en die zijn concept aan anderen kan verkopen. De ondernemer van dit duingebied is duurzaam en groen. Hij heeft dit gebied doelbewust gekozen, ziet de kansen en neemt de beperkingen voor lief. Hij zet zich in voor het duingebied en draagt bij aan het behoud en verbeteren van het natuurgebied. Hij is ambassadeur en enthousiasmeert. Het is van belang dat hij betrokken is en wordt bij de ontwikkelingen van het duingebied.



De bewoners van de duinen

De bewoners van de duinen zijn de planten en de dieren. Zij maken het gebied bijzonder door hun aanwezigheid en zijn de ambassadeurs van het duingebied. Het Westduinpark en Wapendal is in die zin bijzonder door haar ligging in de stad en de grote menselijk invloed die hier in de duinen heeft plaatsgevonden. Hierdoor leven duineigen soorten (de zeedistel, het konijn en de zandhagedis), duinvreemde soorten (de esdoorn en rimpelroos), nieuwe bewoners (de Schotse hooglanders en Shetlandspony's) en invasieve soorten (mahonie en Japanse duizendknoop) naast elkaar. Dit zorgt voor diversiteit maar ook voor concurrentie. Met invoering van de Natura2000-status heeft de Europese wetgever gekozen om de oorspronkelijke planten en dieren te laten prevaleren boven de geïmporteerde soorten en actief de oorspronkelijke omgeving terug te brengen. Op termijn zullen de duineigen soorten dan ook zichtbaarder worden. Daarbij is wel van belang dat de zeldzame icoonsoorten die aan de bijzondere identiteit van dit duingebied bijdragen niet verloren gaan. Ook maakt de gemeente zich hard om deze als bijzondere natuur-hotspot te noemen en in kaart te brengen zodat bij natuurherstelwerkzaamheden hiermee rekening gehouden wordt.



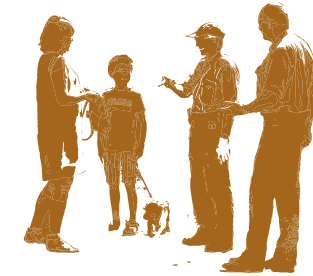
De vrijwilliger

In Nederland bestaat een rijke traditie om zich vrijwillig in te zetten voor een specifiek doel. Daarbij behoort ook de groep die betrokken is bij natuur of biodiversiteit en zich daarvoor inzet. Deze vrijwilliger is iedereen van jong tot oud. Hij zet zich vrijwillig, onverplicht en onbetaald, in enig georganiseerd verband, voor het duingebied in. Vrijwilligerswerk in het duingebied kent verschillende vormen zoals gastheer, activiteitenbegeleider, natuurbeheerder en het verrichten van inventarisaties. Die verbondenheid met natuur is in de meeste gevallen in de jeugd ontstaan. Daarnaast blijkt leren en nieuwsgierigheid een belangrijke drijfveer; dit is een levenslange motivatie. Vrijwilliger zijn is een keuze. Vrijwilligerswerk is een vorm van maatschappelijke betrokkenheid en een vorm van ontmoeting. Het versterkt de sociale binding van individuen met elkaar en met de samenleving. Door vrijwilligerswerk vullen mensen hun vrije tijd in, maken ze vrienden en draagt het bij aan zelfontplooiing. Hierbij is het delen van informatie met andere belangrijk. De gegevens worden gebruikt voor natuurbescherming, educatie en wetenschappelijk onderzoek, of natuurbeheer, beleid en advies zodat het uiteindelijk weer ten goede van de natuur komt. Van belang is om de vrijwilliger te ondersteunen, te stimuleren en vooral te waarderen.



Kinderen en jongeren

Kinderen en jongeren maken veel gebruik van het duingebied al dan niet met hun ouders of school. De jongen kinderen beleven voornamelijk het Westduinpark en Wapendal als een speel- en ontdeklek waar zij opdrachten kunnen uitvoeren. Ook is het van belang voor deze groepen dat zij weten wat er waar en wanneer te doen is. Het aanbieden van activiteiten, voorzieningen en informatie is dan ook een pré. Hiermee ontwikkelt de jonge generatie een relatie met de natuur en ondernemen zij gezamenlijk activiteiten. Door te leren over de natuur krijgt deze groep nieuwe inzichten in hoe de natuur in elkaar zit. Hiermee versterkt het hun verbondenheid met de natuur, een basis voor de rest van hun leven. Het Westduinpark en Wapendal biedt de mogelijkheid voor het oefenen van sociale en fysieke vaardigheden in een groene omgeving. Op termijn zullen deze kinderen en jongeren door hun enthousiasme en hun inzet dé ambassadeurs worden voor het behouden van het natuurgebied.



De boswachter

De boswachter speelt een belangrijke rol. Hij is de herkenbare gastheer namens de gemeente in de richting van de recreant en omwonenden. Hij is het eerste aanspreekpunt. Hij informeert vooral maar spreekt de bezoeker aan op zijn gedrag als de spelregels niet worden nageleefd. Hij is op de hoogte van de ontwikkelingen in het gebied. De boswachter vertelt over het ontstaan van de duinen, het recente natuurherstel en de flora en fauna. Hij verzorgt excursies. Zo kan de bezoeker met hem op pad gaan en de parels van het gebied ontdekken. Hij neemt kinderen en jongeren mee en laat hen op een speelse manier het duingebied beleven. Hierdoor wordt de relatie met de bezoekers geoptimaliseerd en wordt het draagvlak, de zichtbaarheid en bekendheid van de gemeente Den Haag als natuurbeheerder vergroot.

Bijlage 7: Kansen



1. Beleef de natuur

Beleef de natuur is het gevoel van vrijheid, de Natuur met een Hoofdletter! Het idee waar zee-zout-zand-wind en de dynamische zeereep ruimte krijgen. Laat de natuur maar komen! Beleef de natuur biedt ruimte voor een nieuwe en afwisselende kustlijn. Beleef de natuur is vooral een droombeeld of toch misschien niet. Wat als een nieuwe Zandmotor voor het Westduinpark wordt aangelegd? Ontstaan er eilanden, duinmeren en een waddegebied. Een slufteer ontstaat als dynamische element op de grens van land en zee. Het brengt daarmee een grote variatie in zoet- en zoutminnende flora en fauna in het duingebied. Op deze plekken kan het land meegroeien met de zeespiegelstijging. Wat als dit gecombineerd wordt met het recreatief netwerk en het hierop aanpast. Er ontstaat dan een natuurlijke oversteek bij eb (zoals de passage du Gois naar het eiland Noirmoutier in Frankrijk). Top natuurbeleving voor de stad! Een pulserende kust met hart voor natuur! Een gevarieerd kustlandschap met op ieder moment zowel gestimuleerde aangroeisituaties als natuurlijke afslagsituaties. Beleef de natuur ligt verder in de tijd toch kan

de gemeente nu al een stap hiertoe zetten. Door de dynamiek in de duinen te omarmen en het op termijn ontwikkelen van embryonale duinen op het strand. Hiermee worden de huidige duinen versterkt, wordt variatie in het landschap gebracht en de beleveniswaarde van het duingebied vergroot. Door bepaalde delen te typeren als rustgebied biedt Den Haag de natuur de mogelijkheid om op adem te komen en zo op termijn de natuurwaarde van het duingebied robuuster te maken.

Dit geldt bijvoorbeeld ook voor de zeldzame en (ernstig) bedreigde bijensoorten die in dit duingebied weer tot rust kunnen komen. Zo is het plaatsen van bijenkasten, gezien de kwetsbaarheid van het lokale ecosysteem niet toegestaan. De belangrijkste reden hiervoor is dat het duingebied qua oppervlakte te klein is. De duinen zijn relatief schaars aan drachtplanten waardoor het risico van concurrentie van honingbijen met wilde bijen relatief groot is.

Omdat licht invloed heeft op dieren en planten en het Westduinpark, is het van belang dat dit duingebied donker blijft en er dus geen verlichting aangebracht wordt. Plekken zonder kunstmatige verlichting zijn in de Randstad zeldzaam.

Hieruit ontstaat de volgende kansen:

- *Het in kaart brengen van de gebiedsvreemde en invasieve soorten in het Westduinpark en Wapendal*
- *Het opstellen van een plan van aanpak voor het terugdringen van deze soorten*
- *Het natuurlijk karakter van de Natte Pan verder versterken door het waterrijke karakter zichtbaarder te maken en beter te benutten. De vochtige duinvallei in de Natte Pan herinrichten zodat er naast poelen ook vochtige gedeeltes ontstaan*
- *De dynamiek in De Plak terugbrengen. Hierbij hoort ook het omvormen van de beplanting naar een opener duinlandschap*
- *Het oorspronkelijk natuurherstelproject duin Bosjes van Poot herzien. Naast procesbeheer is hier ook winst te halen uit het behouden van de aanwezige variatie*

- *In de Bosjes van Poot de balans tussen recreatie en natuur herstellen. Daarbij verzwakte plekken in het deelgebied voor recreatie afzetten zodat de vegetatie kan herstellen*
- *Het behouden van opgaande bosranden en het creëren van een open plek in het bos, het vergroten van de natuurbeleving en onderzoek naar de mogelijkheden om het natte karakter in Wapendal terug te brengen*
- *Om embryonale duinen te bevorderen alternatieven onderzoeken voor het schoonhouden van een gedeelte van het strand anders dan met beachcleaners. Te denken valt aan een combinatie met buurtbeheer samen met een initiatief als TrashUre Hunt. Kansen voor bevordering van embryonale duinen onderzoeken. Op de hoogte blijven van nieuwe initiatieven op dit vlak zoals kunstproject op Vlieland*
- *Het prikkeldraad in de Zeereep omzetten naar gladdraad en in overleg met het Hoogheemraadschap van Delfland de omheining, waar mogelijk, helemaal laten verwijderen*
- *Het oprichten van een monitoringsplatform met deskundigen vrijwilligers op gebied van flora en fauna*
- *Zorgen dat delen van het Zenderpark die kwetsbaar zijn voor het publiek ontoegankelijk blijven net zoals Wapendal*
- *Zorgen dat het duingebied een 'Dark spot' blijft in de Randstad*
- *Het verder ontwikkelen van het concept De Haagse Big five*



Toegankelijkheid voor ieder

In dit natuurgebied is de infrastructuur belangrijk. Het recreatief netwerk van paden moet en goed zijn en divers en binnen het duinlandschap passen. Afhankelijk van het doel van de paden: de doorgaande routes, de paden naar zee of voor de aan- en afvoerroutes voor de strandpaviljoens, beheer- en hulpdiensten zullen de routes aan het gebruik worden aangepast. Toegankelijkheid voor ieder geldt wel uitsluitend voor het Westduinpark, omdat Wapendal vanwege haar kwetsbaarheid niet toegankelijk is voor het publiek.

De afgelopen jaren heeft het duingebied een ware metamorfose ondergaan. In bepaalde deelgebieden is het zand weer tevoorschijn gekomen en is dynamiek volop aanwezig. Voor het verbeteren van de natuurwaarde is dit een pré maar voor de toegankelijkheid is dit een ware uitdaging. Op specifieke plekken ondervinden bezoekers last van “overstekend” duin. Hierdoor kan de doorgang van hun wandeling of fietstocht beïnvloed worden. Informatie hierover en communicatie in het duingebied zijn van belang om te zorgen dat de recreant hierop goed voorbereid is.

Ook mensen met een beperking ondervinden soms

hindernissen in hun duinbeleving. Met de grote hoogte verschillen, het dynamiseren van het duingebied en de invoering van begrazing kan toegankelijkheid voor deze doelgroep een behoorlijke uitdaging zijn. Daarnaast kunnen bijvoorbeeld wildroosters en klaphekken voor problemen zorgen voor mensen met een beperking.

Daarnaast wordt binnen de kans Toegankelijkheid voor ieder ook geadviseerd om specifiek alternatieven te onderzoeken voor het gemotoriseerde transport voor de strandpaviljoens. Zo worden de toegangswegen slechts door auto's gebruikt als de eigenaren een ontheffing bezitten. De aan de ontheffing gekoppelde voorwaarden worden echter niet altijd juist nageleefd en de toegangswegen worden illegaal gebruikt. Ook wordt er vaak door leveranciers veel te hard gereden. Hierdoor ontstaan soms conflicten en gevaarlijke situaties. Verbeteringen hierbij zijn te zoeken in het invoeren van een specifiek aan- en afvoerroutes, het aanpassen van de ontheffing en het invoeren van cameratoezicht met nummerbordregistratie.

Verder is wandelen de populairste vorm van bewegen in het Westduinpark. Er is steeds meer behoefte aan wandelroutes waar veel te zien en te beleven valt. Mensen wandelen om te

ontspannen, voor hun gezondheid maar ook om te genieten van het duinlandschap. Door het uitzetten van de verschillende wandelroutes in het Westduinpark wordt voldaan aan deze wens. De voorgestelde wandelroutes kunnen afzonderlijk maar ook gecombineerd belopen worden en dienen aan te sluiten op bestaande lokale en nationale routes. Ook buiten het Westduinpark wordt door de gemeente hard gewerkt aan de toegankelijkheid van het duingebied. De verbinding met de haven verbetert door het laten varen van een watertaxi voor voetgangers (in de zomer). Daarnaast wordt er in de toekomst gedacht aan een mogelijke beweegbare brug over de Pijp en wordt binnenkort de tramlijn naar Scheveningen Haven aangesloten richting stadscentrum.

Hieruit ontstaat de volgende kansen:

- *Informeren over de consequenties van dynamiek in het natuurgebied op het recreatief netwerk*
- *Het uitvoeren van de visie op het recreatief netwerk*
- *Onderzoeken hoe fietsenstallingen bij piekdagen beter gebruikt kunnen worden*



- *Het aanleggen van één van de missende schakels in de recreatieve verbinding langs de Noordzee in het Zenderpark*
- *Het uitwerken van het toegankelijkheidsplan voor mensen met een beperking*
- *Het uitzetten van diverse type recreatieve routes (ook voor mensen met een beperking) door het gebied en deze laten aansluiten op bestaande lokale en nationale routes*
- *Het opstellen van een plan van aanpak om ontheffingsregeling en aan- en afvoerroutes voor de strandpaviljoens, beheer en hulpdiensten te verbeteren;*
- *Op- en afbouw en bevoorrading van de strandpaviljoens verbeteren. Alternatieven voor bevoorrading van de strandpaviljoens gezamenlijk onderzoeken (met ondernemers, studenten...). Zoals de mogelijkheid de entreegebouwen gebruiken voor opslag van goederen en een duurzame manier van bevoorrading naar de diverse paviljoens te organiseren*

Beleef het Westduinpark en Wapendal

Beleef het Westduinpark en Wapendal gaat over op het ontwikkelen van kleinschalige cultuur- en natuurarrangementen en zorgt dat de bezoeker zo lang mogelijk in het gebied blijft. Samenwerking tussen strandpaviljoens en overige activiteiten, in de geest van het gebied vormt hier de eerste stap. Wat hierbij voorop staat is dat het Westduinpark en Wapendal Natura2000-gebieden zijn en beschermd moeten blijven. Hiermee is Beleef het Westduinpark en Wapendal ook gericht op duurzaam toerisme, waar zorg voor en behoud van het duingebied centraal staat.

Hieruit ontstaat de volgende kansen:

- *Vertrouwen op Haagse Kracht door te faciliteren en duidelijke kaders mee te geven*

De entree van het duingebied

De entree van het Zenderpark in deelgebied Wieringseduin is de plek waar de bezoeker informatie krijgt over het natuurgebied. Het is één van de startpunten voor diverse excursies waar de thema's natuur, cultuur en recreatie samen komen. Ook sportevenementen kunnen hier hun (start)post hebben. Voorzieningen als watertappunt en oplaadpunt voor elektrische fietsen zijn aanwezig. De entree staat ook in verbinding met de wijk, de nieuwkomers die in Scheveningen Haven zijn komen wonen en de haven. Dat allemaal met respect en trots voor dit duingebied!

Hieruit ontstaat de volgende kansen:

- *Zorgen dat het Zenderpark zowel op het natuurgebied als op het recreatief netwerk aansluit*
- *Het realiseren van de basisvoorzieningen voor een entree zoals informatievoorzieningen, fietsenstalling en watertappunt*



Leren door observeren

Leren door observeren is vooral gericht op kinderen en jongeren. Hier geldt waarden door herkennen. Het idee is dat deze doelgroep de toekomst heeft. Het aanbieden van voldoende natuurbeleving is daarom van grote betekenis voor het kunnen doorgeven van kennis, passie en respect voor de natuur. Met deze kans wil Den Haag kinderen weer in contact brengen met de natuur. Door deze samen te onderzoeken en te beleven gaat leren vanzelf. Door te voelen, te proeven, te ruiken en te zien, komen dingen pas écht binnen. Het is van belang om een breed programma te kunnen bieden aan deze groep. Voor jonge kinderen betekent dat spelen in doe-natuur waarbij het duingebied plek biedt voor hutten bouwen, verstoppertje spelen, bewegen en spelen met anderen. Een plek als de Berenkuil biedt mogelijkheden om deze groep te faciliteren. Door aan te sluiten op programma's als Natuurwijs van Staatsbosbeheer of het project Naar buiten! (voorheen de Haagse natuurverkenners), biedt het Westduinpark een programma voor de iets oudere kinderen waarbij op pad gaan met een deskundige of de boswachter als spannend en leerzaam wordt ervaren. Hier is het element spelen nog steeds

van belang; door de natuur in te gaan en spelenderwijs fascinerende en verwonderende ervaringen op te doen blijft het bezoek aan het duingebied hen bij. Hierbij spelen plekken als een vogelkijkscherm, een ontdekpoel of speel- en leerplekken een essentiële rol. Voor jongeren werkt het goed om meer activiteiten te organiseren zoals natuurwerkdagen of activiteiten waarbij deze groep het verschil kan maken. Door een gebied te adopteren en schoon te houden of het zich kunnen inzetten door voorlichting te geven aan jongere kinderen of volwassenen over een bepaald aspect van het natuurgebied. Hierbij is de rol als jonge ambassadeurs een manier om zich in te zetten voor de natuur.

Hieruit ontstaat de volgende kansen:

- *Een uitkijkpunt nabij de vochtige duinvallei*
- *Het optimaliseren van het vogelkijkscherm in deelgebied de Natte Pan*
- *Het ontwikkelen van een spannende basiskaart*
- *Onderzoeken of er op termijn een digitaal avontuurspel ontwikkeld kan worden*

- *Het realiseren van een ontdekpoel in deelgebied de Natte Pan*
- *Aansluiten op programma's zoals Groen doet goed en de natuurverkenners*
- *Het stimuleren van een groep jonge ambassadeurs*
- *Een belevenisprogramma / activiteiten- en evenementenkalender uitwerken en actualiseren*
- *Het herinrichten van de zandspeelplek de Berenkuil*



Sport, spelen, beweging en gezondheid

Het leven in de stad is vaak een uitdaging voor de gezondheid. Ons zittend bestaan leidt tot te weinig lichaamsbeweging en de 24-uurs economie tot volle agenda's. Daarom is sporten, spelen en bewegen in de buitenlucht in een rustgevende omgeving dicht bij huis zeer waardevol. Want: bewegen in het groen doet goed. Daarnaast zorgt het voor minder kans op obesitas, minder schooluitval, lagere zorgkosten en minder ziekteverzuim op werk. Bewegen in het groen geeft een fit, energiek en gezond gevoel. Het duingebied biedt volop mogelijkheden en uitdagingen om te bewegen. Het glooiende terrein geeft een extra dimensie om het uithoudingsvermogen beter te trainen. Maar ook hellingen op en af rennen, trappen en zandpaden zijn mooie uitdagingen voor elke sporter om, alleen of samen met medesporters eens lekker de spieren te laten werken.

Het duingebied biedt mogelijkheden aan de sportieve recreant om zichzelf verder te brengen en zijn sportieve grenzen op te zoeken in de buitenlucht. Het natuurgebied is ook de plek waar de combinatie spel en sport thuishoort. Waar kinderen en jongeren ruimte krijgen, op geschikte en robuuste plekken vol

sportieve uitdaging. Van belang is hierbij om voldoende uitdagende speelplekken voor kinderen en jongeren te kunnen aanbieden waar spelen gecombineerd wordt met sporten en bewegen. Dat het duingebied volop sportieve mogelijkheden biedt, hebben een aantal ondernemers begrepen. Zij bieden volop mogelijkheden voor bootcamps en overige evenementen als Obstacle Run Kijkduin, Beach Challenge Cross Triathlon Den Haag Loosduinen of traditie getrouw de Duinenmars. Hiermee ondersteunt deze kans dan ook het imago van Den Haag als sportstad aan zee. Het duingebied is kwetsbaar en niet geschikt voor grote sportieve evenementen. Zo vinden bijvoorbeeld geen evenementen plaats op de paaltjesroutes van het deelgebied Natte Pan plaats. Ook is het belangrijk om evenementen "slim" neer te zetten, passend bij de locatie, het type groen en het verwachte publiek. Uitgangspunt daarbij is het scheppen van ruimtelijke voorwaarden, afgestemd op draagkracht en kwetsbaarheid van het gebied. En dit vooral van te voren te bespreken met de gemeente. Verder is aansluiten bij initiatieven van Dunea en Stichting het Zuidhollands Landschap wenselijk.

Hieruit ontstaat de volgende kansen:

- *Bij een evenement de beste routes (de minst belastende route voor natuur) samen met initiatiefnemer vooraf bepalen*
- *Handleiding opstellen om initiatiefnemers mee te geven waar zij bij het voorbereiden van een activiteit en evenement op moeten letten*
- *Duidelijk programma/kalender opzetten waar alle sportieve evenementen terug te vinden zijn*
- *Mogelijkheden onderzoeken om routes te faciliteren met natuurlijke voorzieningen voor sport en lichaamsbeweging/trailrunning*



Bezinning

Het duingebied biedt rust en ruimte. Het tempo gaat omlaag en haast wordt rust. Laat de natuur op je inwerken. Er is plaats voor het individu en ruimte om op adem te komen. Een korte wandeling of uitzicht over duinen kan al helpen om rust (terug) te vinden. Dit levert meer energie op en zorgt voor focus en een proactieve houding. Wandelen of het ervaren van het zijn in de natuur geeft rust en ruimte en brengt de bezinner dichter bij zichzelf.

Hieruit ontstaat de volgende kansen:

- *Het opstellen van een plan van aanpak voor de uitkijkpunten*
- *Duidelijk programma/kalender opzetten waar alle bezinnersactiviteiten zoals wandelingen en yogalessen terug te vinden zijn*
- *Onderzoeken van de mogelijkheden om aanbieders van bezinningsactiviteiten ook deel te laten nemen aan het beoogde programma voor de gebouwen van het Zenderpark*

Het Westduinpark van binnen uit

Menselijke beïnvloeding en historisch gebruik van de duinen hebben een cultuurhistorisch en archeologisch waardevol landschap opgeleverd. Het streven is om herkenbare elementen uit de verschillende periodes, zoals bunkercomplexen en eikenstoven in de Bosjes van Poot, zichtbaar te maken voor het publiek. Dit is de kans: Het Westduinpark van binnen uit, het doorsnijden en binnenkijken. Het Westduinpark van binnen uit zet cultuurhistorie op de kaart. Hiermee wordt met openbaar toegankelijke doorsnijdingen de natuur, cultuur, historie en bodem inzichtelijk gemaakt. Dit kan letterlijk en figuurlijk. Deze kans vindt zowel digitaal als in het gebied en in het Historisch Informatiepunt in de gebouwen van het Zenderpark plaats. Hiermee kan de bezoeker door de tijd reizen, de historie en identiteit ontdekken en vooral beleven.

Hieruit ontstaat de volgende kansen:

- *Onderzoeken hoe Het Westduinpark van binnen uit verder uitgewerkt kan worden: bijvoorbeeld door een historische loopsleuf te realiseren, door een plek te krijgen in de gebouwen van het Zenderpark of door het ontwikkelen van een spel waarbij digitale mogelijkheden benut worden*



Haagse bunkerroute

Bij de kans Haagse bunkerroute staat het (virtueel) op de kaart zetten van de Atlantikwall centraal. Haagse bunkerroute heeft zeker een link met de vorige kans, maar kan ook op zichzelf bestaan en biedt mogelijkheid om ook in het najaar of winter het duingebied te komen bezoeken. De provincie Zuid-Holland heeft de Atlantikwall aangewezen als één van zeven Erfgoedlijnen. Samen met gemeenten, terreinbeheerders, ondernemers en erfgoedorganisaties wil de provincie het verhaal van de Atlantikwall bekendheid geven. In het duingebied bevindt zich onder het zand een ware verdedigingsvesting van nog goed geconserveerde bunkercomplexen, gangen en loopgaven. Vanwege de cultuurhistorische waarde en hun betekenis voor de wetenschap zijn zelfs twee bunkercomplexen en twee individuele bunkers op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst. Tijdens de nationale Bunkerdag zijn een aantal complexen onder deskundige begeleiding te bezoeken. Meedoen aan deze dag is vanzelfsprekend. Het zichtbaarder

maken van de Atlantikwall dient altijd in het teken van voorlichting en educatie te staan. Dit met respect en door stil te staan bij het feit dat de Tweede Wereldoorlog synoniem is van een zwarte periode in de geschiedenis en voor pijnlijke herinneringen kan zorgen. Daarnaast staat bij deze kans respect voor het natuurgebied en het voldoen aan de Wet natuurbescherming voorop. Hierbij is het samenwerken met de boswachter, de groenbeheerder en de zoogdierenwerkgroep van belang.

Hieruit ontstaat de volgende kansen:

- *Samen met oa. de provincie Zuid-Holland en de Stichting Atlantikwall Museum Scheveningen de mogelijkheden onderzoeken om Haagse bunkerroute verder uit te bouwen*
- *De Nationale Bunkerdag als beheerder van het Westduinpark blijven faciliteren*



Informatie WDP en Wap

In het Westduinpark en Wapendal is veel te beleven maar de bezoeker weet het meestal niet. Daar wil de gemeente verandering in brengen door op verschillende manieren informatie aan te bieden. Ook is het van belang dat deze informatie duidelijk, toegankelijk voor ieder en actueel is. Weten wat hier te beleven en te vinden is, voorafgaand aan een bezoek aan het duingebied is zeer belangrijk voor de bezoeker. Het maken van een verhalende basiskaart en 3D-omgevingskaart kunnen hier zeker aan bijdragen. In het vervolg kan deze informatie aan activiteiten en evenementen worden gekoppeld. Daarnaast speelt de boswachter een belangrijke rol in de relatie met de bezoekers. Hij is de gastheer namens de gemeente Den Haag richting recreant en omwonenden. Hiermee wordt de relatie geoptimaliseerd, de zichtbaarheid en bekendheid van de beheerder vergroot. Daarnaast kan er in het gebied gewerkt worden met infopanelen en foldermateriaal om het gevoerde beheer en gebiedsingrepen toe te lichten en de kernwaarden van het gebied uit te dragen. De recreatieve gebruiker wordt op een directe en prettige wijze

benaderd en betrokken om respect en waardering te kweken voor de kwaliteiten en kwetsbaarheid van het gebied. Mede hierdoor zal voldoende begrip ontstaan voor de uitvoering van de beheer- en onderhoudsmaatregelen waarmee de doelstellingen moeten worden gerealiseerd. Informatief Westduinpark en Wapendal gaat ook over het informatiepunt bij het Zenderpark. De locatie waar bezoekers alles te weten komen over het natuurgebied en het daaraan gekoppeld recreatief programma. Ook nationaal en internationaal bekendheid geven aan dit duingebied komt bij dit thema aan de orde. Het Westduinpark en Wapendal zijn al een Natura2000-gebied maar wat als dit duingebied straks een Nationaal Park wordt en Den Haag als internationale stad aan zee midden in het toekomstige Nationaal Park ligt? De eerste stap is gezet. Het initiatief is in de competitie voor het mooiste natuurgebied van Nederland uitgekozen om te worden uitgewerkt tot Nationaal Park.

Hieruit ontstaat de volgende kansen:

- *Als mede-initiatiefnemer meewerken aan het uitwerken van het toekomstige Nationaal Park Hollandse Duinen*
- *Het laten maken van (digitale) themafolder over natuurherstel, begrazing, bunkers, stappenplan bij activiteiten...*
- *Een gebruiksvriendelijke 3D-beleveniskaart van het duingebied maken (www.haagseduinen.nl)*
- *Deze verder uit laten groeien tot interactief platform met koppeling aan www.hethaagsegroen.nl*
- *Een belevenisprogramma / activiteiten- en evenementenkalender uitwerken en actualiseren*
- *Het onderzoeken van de mogelijkheden om alle jaarlijkse inventarisaties, monitoringen en natuurherstelmaatregelen in een bundel beschikbaar te stellen*
- *Aanpak van de entree- en gebiedsborden en het herzien van de informatie*



- *Het ontwikkelen van een informatiepunt bij de entree in het Zenderpark*
- *Het laten maken van representatieve foto's van het duingebied*
- *Onderzoeken of film gemaakt kan worden waar de dynamiek en de positieve energie van het gebied naar voren worden gebracht*
- *Het onderzoeken naar de mogelijkheden om ook blindenschrift-informatieborden in het natuurgebied te plaatsen*

Van H naar beter

Het duingebied is op sommige plekken zeer kwetsbaar en niet bestendig tegen intensief gebruik door honden. Vooral de Bosjes van Poot blijken te lijden onder het grote aantal bezoeken. Met Van H naar beter wil de gemeente in gesprek gaan met hondeneigenaars waaronder de hondenuitlaatservices en hondenfokkers, natuurverenigingen en gebruikers om de dynamiek tussen recreatie en natuur in balans te brengen. Vragen hierbij zijn dan ook: hoe maak je het gebied robuuster; zorg je voor meer natuurwaarde en verhoog je de belevingswaarde van dit deelgebied? Zijn er wellicht ook andere verbeteringen op dit gebied te bedenken in het Westduinpark? Met deze kans wil Den Haag vooral in gesprek komen met de gebruikers van het gebied, dit op een constructieve manier. In de Evaluatie Hondenbeleid is dit ook een van de maatregelen (RIS 296154)

Hieruit ontstaat de volgende kansen:

- *In gesprek gaan met hondeneigenaars, natuurverenigingen en gebruikers om de dynamiek tussen recreatie en natuur in balans te brengen*

Ku(n)st, het dynamisch stilte gebied

Ku[n]st het dynamisch stiltegebied ligt in het verlengde van de kans Beleef de natuur. Naast de realisatie van een ander en nieuw duingebied wordt er ook plaats gegeven aan kunst. Kunst die door de natuur zelf wordt gecreëerd maar ook kunst in de geest van Land Art. Waardoor de bezoeker op een andere wijze dan gebruikelijk kennis maakt met de grote diversiteit aan natuur die de duinen rijk zijn. Hiermee wil Den Haag meegeven dat kunst en natuur onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

Hieruit ontstaat de volgende kansen:

- *Vertrouwen op Haagse Kracht door te faciliteren en duidelijke kaders mee te geven*
- *Samenwerking met Stroom en andere kunst-organisaties onderzoeken*



Gebiedsmerk Haagse duinen of Nationaal Park Hollandse Duinen

Voor Gebiedsmerk Haagse duinen geldt een proces gebaseerd op samenwerken, passie, trots en kansen zien. Deze gebiedsbranding is een proces waarbij op basis van positieve kwaliteiten het duingebied als merk opgebouwd wordt. Het doel is het duingebied (her)kenbaar te maken en te positioneren ten opzicht van andere gebieden. Het haalt de kracht die in een regio, een stad en een samenwerkingsverband aanwezig is naar boven en zet het duingebied weer met een eigen identiteit op de kaart. De weg die tot een gebiedsmerk leidt is minstens even belangrijk als het merk zelf. Het betrekken van bezoekers, omwonenden, ondernemers, professionals en andere belangrijke belanghebbenden van het gebied is essentieel. Zo ontstaat er een merk dat gedragen en uitgedragen wordt; dat verbindt en aanzet tot ondernemen in de brede zin van het woord. Met als doel het stimuleren van de attractiewaarde en het verhogen de draagkracht van het duingebied. Elementen die hierbij van belang zijn, zijn:

ambitueus, onderscheidend, begrijpelijk, gedragen, verhalend inspirerend en vooral positief en enthousiast. Deze kans sluit aan op het citymarketingbeleid van de gemeente Den Haag. Doel van dit beleid is het bevorderen van de economische ontwikkeling van onze stad. Specifiek positioneren we Den Haag als Internationale stad van Vrede en Recht. Deze kernpositionering is gebaseerd op de unieke mondiale positie van Den Haag. Dat alles binnen de kaders van het Nationaal Park Hollandse Duinen.

Hieruit ontstaat de volgende kansen:

- *Als mede-initiatiefnemer meewerken aan het uitwerken van het toekomstige Nationaal Park Hollandse Duinen. Promotie is onderdeel van de nadere uitwerking*
- *Vertrouwen op Haagse Kracht door te faciliteren en duidelijke kaders mee te geven*

Bijlage 8: U wilt een evenement of een activiteit organiseren?

Jaarlijks worden evenementen en activiteiten in en rond de duinen georganiseerd. Tijdens deze speciale aangelegenheden geniet de bezoeker van de geweldige omgeving. Wel dient er naast het feit dat het duingebied kwetsbaar is, ook rekening worden gehouden met de natuurwetgeving. Voor wie een evenement of activiteit wil organiseren zijn regels en wetgeving rond dit natuurgebied vaak onbekend en omslachtig. Met dit overzicht wil de gemeente Den Haag u alvast een aantal aandachtspunten meegeven waarmee u sowieso bij het organiseren van uw evenement of activiteit rekening mee dient te houden.

Vanaf 1 januari 2017 heeft u te maken met de nieuwe Wet Natuurbescherming. Deze wet vervangt drie wetten; de Natuurbeschermingswet 1998 (gebiedsbescherming), de Flora- en Faunawet (soortbescherming) en de Boswet (bosbescherming). De Europese regels staan hierin centraal. Daarbij wordt het overzichtelijker om de verbinding te zoeken tussen natuur en maatschappij.

Omschrijving

- Welk evenement of activiteit wilt u organiseren?
- Waar vindt u evenement of activiteit plaats?
- Is de gemeente eigenaar van dit deel van het natuurgebied? Ook Staatbosbeheer is eigenaar van een deel van het Westduinpark.
- Is de gemeente beheerder van dit deel van het natuurgebied? In de duinen kunnen ook andere instanties beheerder zijn. Zoals het Hoogheemraadschap van Delfland dat de veiligheid van de waterkering moet garanderen.
- Wanneer gaat het evenement plaats vinden?
- Hoe lang gaat het evenement duren?
- Hoeveel bezoekers en deelnemers moet het evenement ongeveer trekken?
- Welke kansen voor het natuurgebied biedt het evenement of activiteit?
- U kunt voor vragen contact opnemen met de stadsdeelkantoren en de groenbeheerders (voor Westduinpark inclusief Bosjes van Poot is dat Segbroek en voor Wapendal is dat Loosduinen).

Impact op natuur

- Wat zijn de effecten op de natuur?
- Hoe duurzaam is uw evenement of activiteit?
- Het is van belang dat u alle nodige maatregelen treft om schade aan aanwezige planten en dieren te voorkomen.
- Is er mogelijk sprake van geluid- en lichtoverlast?
- Broeden er vogels in de nabije buurt van het evenement/activiteit? Verstoort u deze? Alle broedende vogels zijn beschermd (broedseizoen 15 maart-15 juli).
- Zijn er vleermuizen aanwezig in de nabije buurt van het evenement/activiteit? Verstoort u vliegroutes, winterverblijven en/of foerageergebieden.
- Voor betreding van het duingebied buiten de paden dient u bij de gemeente een ontheffing aan te vragen.
- Op tijd beginnen met de voorbereiding is een pré; dit in verband met het doorlopen van het vergunningstraject en de daarbij horende termijnen (kan oplopen tot een aantal maanden).

Impact op recreatie

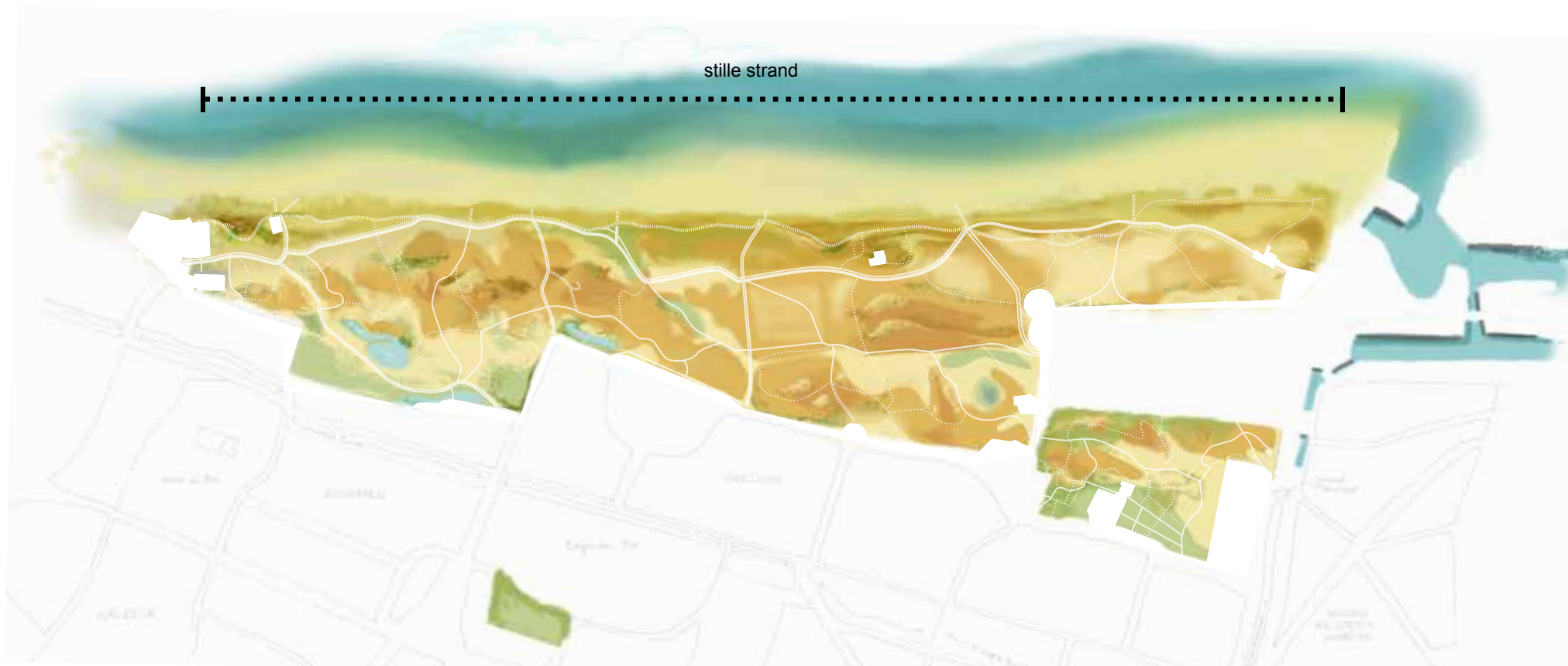
- Wat zijn de effecten op bestaande recreatievormen?
- Zijn er alternatieven?
- Omdat de natuurwaarde van Natte Pan kwetsbaar is, vinden op de paaltjesroutes van dit deelgebied geen grootschalige evenementen plaats.
- Vinden er activiteiten buiten de paden plaats?
- Voor rijden door het duingebied dient u tevens bij de gemeente een ontheffing aan te vragen.

Bijlage 9: Overige kaarten

- 1 Het Stille Strand
- 2 Legger Zeewering (Hoogheemraadschap van Delfland)
- 3 Uitkijpunten
- 4 Cultuurhistorie
- 5 Hondenlosloopgebieden
- 6 Spelplekken en educatie
- 7 Watertappunten
- 8 Fietsenstallingen
- 9 Douches (zomerseizoen)
- 10 Strandpaviljoens en Haagse Kustzeilvereniging
- 11 Wandelroutes
- 12 Fietsroutes
- 13 Padennetwerk

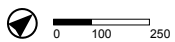
Kaart 1

Het stille strand



Kaart 2

Legger Zeewering (Hoogheemraadschap van Delfland)



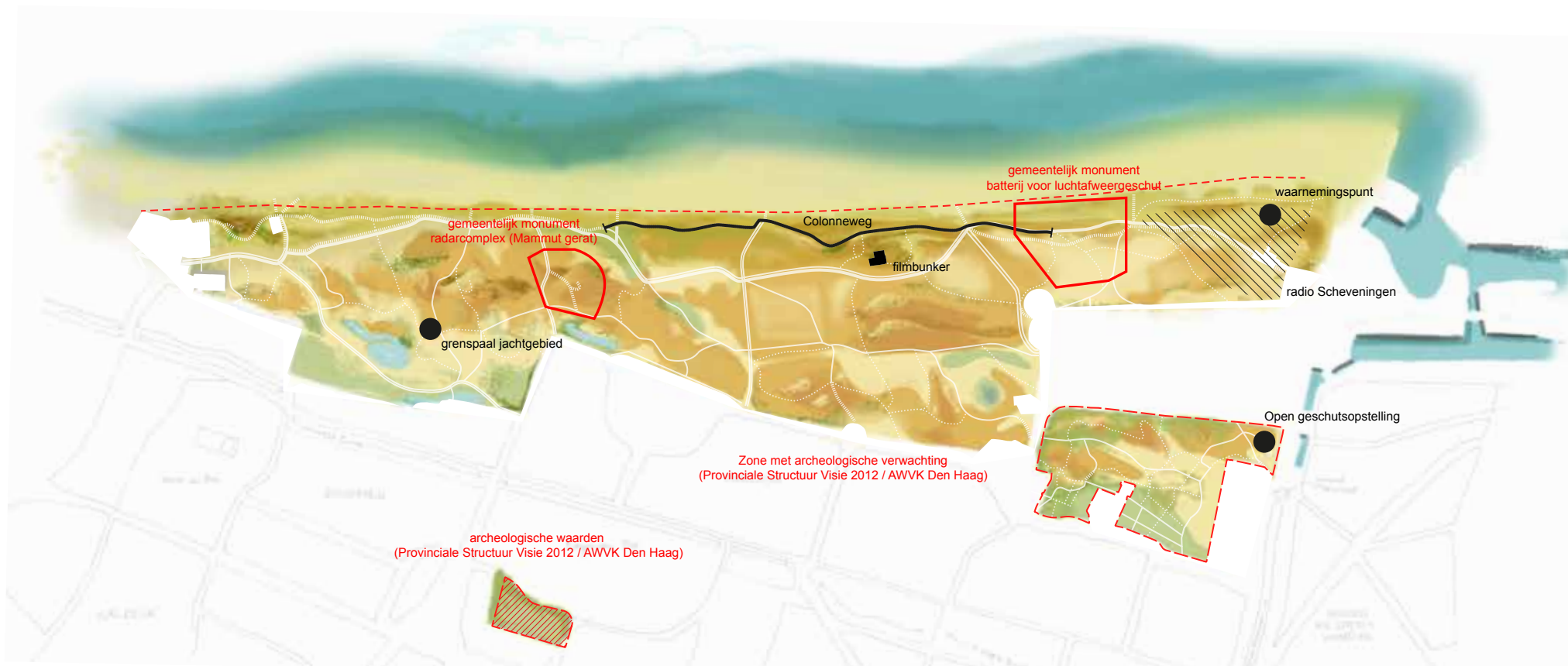
Kaart 3

Uitkijkpunten



Kaart 4

Cultuurhistorie



Kaart 5

Hondenlosloopgebieden



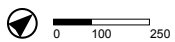
Kaart 6

Speel en Educatie



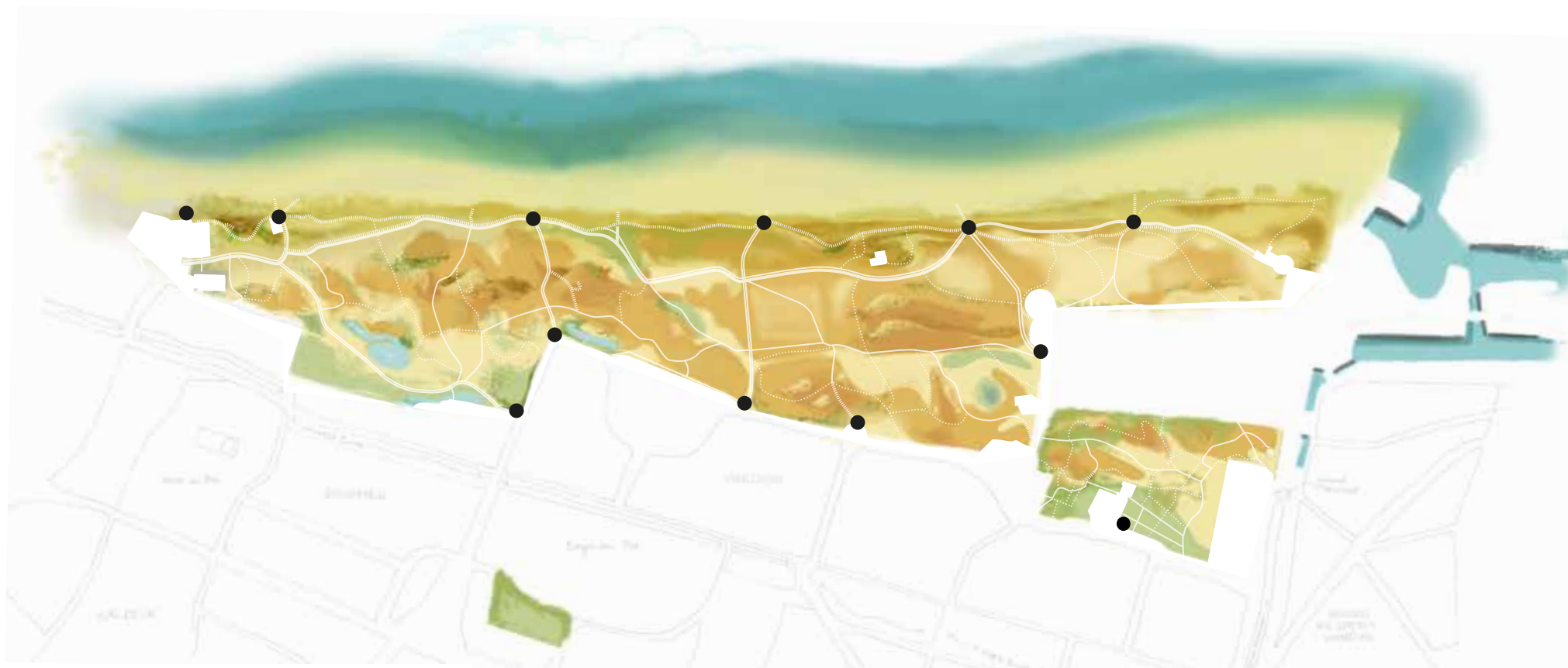
Legenda

- Speelplekken
- Jutterskeet van Ome Jan
- Egelopvang



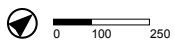
Kaart 7

Watertappunten



Kaart 8

Fietsenstallingen



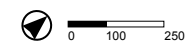
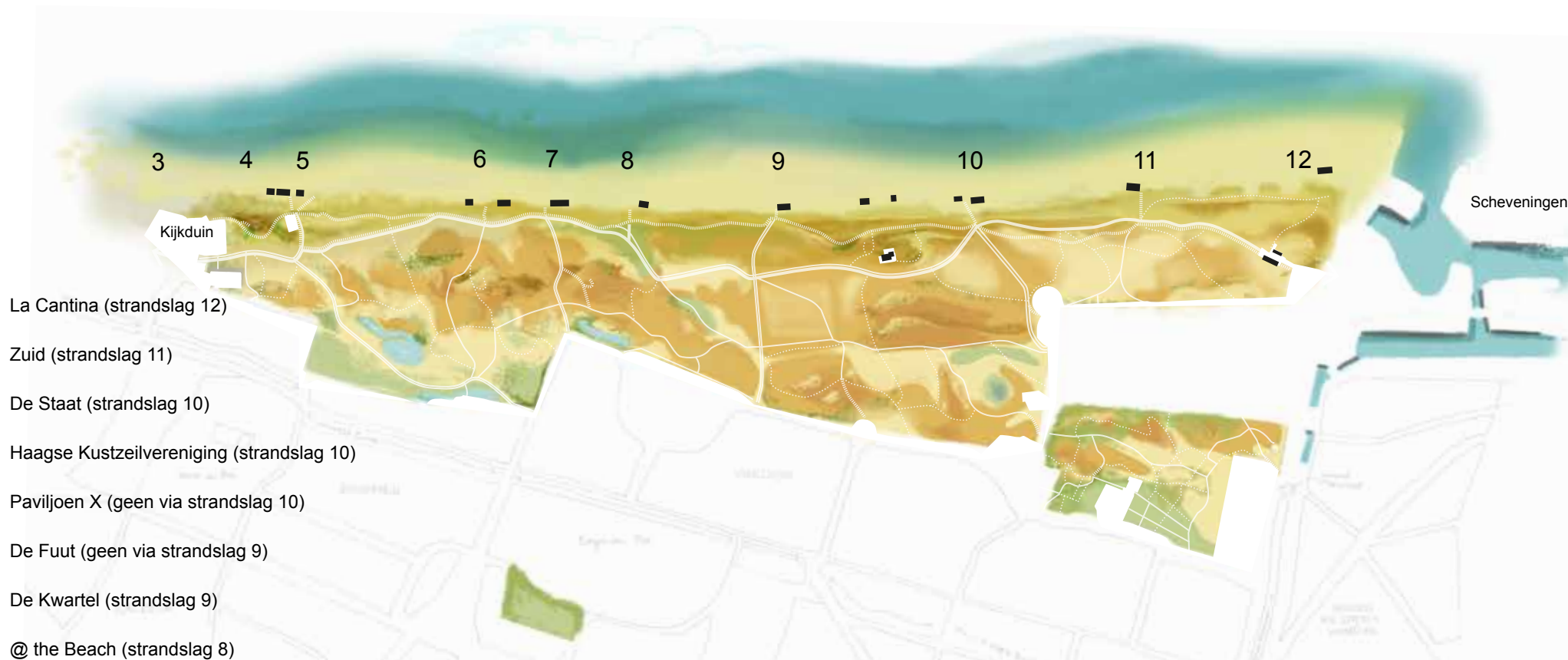
Kaart 9

Douches (zomerseizoen)



Kaart 10

Strandpaviljoens en Zeilvereniging



Kaart 11

Wandelroutes



Legenda



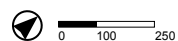
trap



Hollands Kustpad
LAW 5 deel 2



Wandelknooppuntensysteem
Hof van Delfland



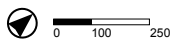
Kaart 12

Fietsroutes



Legenda

- Westduinroute (ANWB)
- Nederlandse Kustroute LF1
- - - toekomstige route
- Fietsknooppuntensysteem
- - - toekomstige route
- ... fiets aan de hand



Kaart 13

Padennetwerk



